

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, 3 juni 2025

Ons kenmerk 23/5.18/2025000689

Behandeld door thema Landbouw & Landgebruik

Onderwerp: Vervolgstappen ten aanzien van de lelieteelt in Drenthe

Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Hierbij informeren wij u over het verloop van het proces van de vervolgstappen die wij nemen om tot een toekomstgerichte werkwijze te komen, naar aanleiding van de Raad van State uitspraak van 2 april 2025 over gewasbescherming in de lelieteelt, waarover wij u in de brief van 16 april 2025 hebben geïnformeerd.

Om inzicht te krijgen in wat de uitspraak betekent in de praktijk voor lelietelers, wat de resultaten zijn van verduurzaming in gewasbeschermingsmiddelen en inzicht te krijgen in hoe organisaties als Meten=Weten en Natuurbeschermingswacht hier tegenaan kijken zijn de volgende gesprekken gevoerd.

In het gesprek met de onderzoeksinstituten Hilbrands Laboratorium in Wijster en Proefboerderij Valthermond hebben wij gesproken over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, over welke stappen er al zijn genomen in het kader van verduurzaming/minder milieubelasting en op welke wijze zij kunnen komen tot het opstellen van voortoetsen en eventueel passende beoordelingen. Onder andere vanuit het programma Duurzame Bollenteelt Drenthe zijn resultaten behaald met de reductie van milieubelasting.

In het gesprek met telers hebben wij besproken wat de uitspraak betekent in de praktijk en hebben wij samen met telers gekeken naar mogelijke oplossingen als het gaat om werkwijze en percelen waar zij bollen telen en gewasbeschermingsmiddelen gebruiken en of zij voor dit gebruik een voortoets kunnen opstellen.

In het gesprek met inwonerorganisaties Meten=Weten en Natuurbeschermingswacht hebben wij gesproken over de gevolgen van de uitspraak en hun visie daarop. Zij zien graag dat de provincie het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij de lelieteelt zo snel mogelijk verbiedt, en zien hiervoor ook aanknopingspunten in de uitspraak van de Raad van State van 2 april 2025.

In het gesprek met de sectororganisaties Land- en Tuinbouworganisatie en Koninklijke Algemeene Vereniging voor Bloembollencultuur hebben wij gesproken over de bredere context die de uitspraak mogelijk kan hebben, welke stappen de sector inmiddels heeft gezet en nog steeds zet om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te verminderen en wat het belang van gewasbeschermingsmiddelen als aanvullend instrument is om ziekten en plagen in de teelt van gewassen beheersbaar te houden.

Om te komen tot een werkbare situatie hebben wij de twee sporen, aanpak voor handhaving en onderzoek en toepassingsgericht spoor, nader uitgewerkt in een concept beleidsnotitie lelieteelt in Drenthe. Deze is als bijlage 1 meegezonden. In de concept beleidsnotitie gaan wij eerst in op de duiding van de uitspraak en het advies wat de landsadvocaat heeft gegeven. Het advies van de landsadvocaat is als bijlage 2 opgenomen.

Wij zetten in de beleidsnotitie in op onderzoek, ondersteuning van telers en handhaving bij lelieteelt. Daarbij zien wij het teeltseizoen 2025 als een overgangsjaar als het gaat om handhaving. Het overgangsjaar betekent dat de provincie in de meeste gevallen niet gaat handhaven bij een overtreding, maar eerst een waarschuwing afgeeft. Dit geldt niet voor telers die al eerder een waarschuwing kregen voor teelt binnen 250 meter van een Natura 2000-gebied. Zij kunnen dit teeltseizoen, bij een nieuwe overtreding zo dichtbij Natura 2000, al wel te maken krijgen met handhaving.

Uit de uitspraak van de Raad van State blijkt dat lelietelers een zogeheten voortoets (ecologische onderbouwing) moeten aanleveren. Hiermee moet een teler kunnen aantonen dat er géén significante negatieve effecten zijn op de natuur. Als dat niet met zekerheid is vast te stellen, dan geldt een vergunningplicht. Wij hebben de uitspraak zorgvuldig bestudeerd en met veel partijen gesproken om tot het voorstel voor deze notitie en werkwijze te komen. Hiermee proberen wij oog te hebben voor zowel zorgen in de samenleving als het toekomstperspectief van de telers.

In 2026 moeten alle telers een voortoets uitvoeren. Om dit mogelijk te maken willen wij onderzoek (laten) doen op zowel korte als lange termijn. Een onderzoek op korte termijn is bedoeld om samen met telers een checklist op te stellen om significante effecten uit te sluiten. Dit gaat dan vooral om het uitsluiten van drift, emissies in de richting van het Natura 2000-gebied en het gedrag van de toegepaste actieve stoffen, zoals toxiciteit. Daarnaast willen wij laten onderzoeken of een generieke voortoets mogelijk is voor alle telers, omdat dit per perceel tijdrovend en kostbaar is voor de telers. In de tussentijd willen wij knelpunten van telers in beeld brengen en afspraken maken, zodat zij niet meer in nabijheid van de bebouwde omgeving hoeven telen. Telers hebben hierin echter ook een eigen verantwoordelijkheid en kunnen niet voorbijgaan aan de maatschappelijke onrust over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

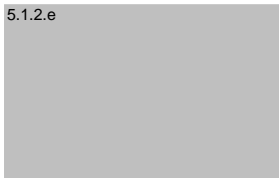
Vanuit de provincie bieden wij onder andere via het initiatief 'Drentse Lelie', ondersteuning om telers te helpen bij het reduceren van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en de impact op het milieu en de omgeving. In het project 'Drentse Lelie' krijgen telers de mogelijkheid om met Kritische Prestatie Indicatoren te sturen op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, om de impact op het milieu en de omgeving te verlagen naar een vergelijkbaar niveau als gangbare akkerbouwgewassen.

De beleidsnotitie vraagt in de komende weken op een aantal onderdelen nog nadere uitwerking, met name waar het gaat om de afstemming in IPO-verband en met het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

5.1.2.e

, voorzitter

5.1.2.e

, secretaris

Bijlagen:

1. Beleidsnotitie lelieteelt in Drenthe 2025-2028
2. Advies Pels Rijcken advocaten
3. Document lelieteelt in Drenthe, feiten en cijfers

Beleidsnotitie Lelieteel in Drenthe 2025-2028

1. Inleiding / Samenvatting.....	1
2. Duiding uitspraak.....	3
3. Duurzame bollenteelt en wat doen we nu al (stimuleringsbeleid).....	5
4. Voorgestelde aanpak n.a.v. uitspraak RvS 2 april 2025.....	5
5. Aanpak handhaving in 2025 en 2026-2028.....	9
6. Uitwerking (generieke) voortoets of Alternatief voor teelt seizoen 2026.....	10
7. Aanpak langjarig onderzoek (landelijk en inter-provinciaal).....	11
8. Verkennen tijdelijk moratorium op areaal lelieteelt.....	12

1. INLEIDING / SAMENVATTING

Op 2 april 2025 oordeelde de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de lelieteelt niet meer zonder voorafgaand ecologisch onderzoek is toegestaan, ongeacht de afstand tot Natura 2000-gebieden. De uitspraak stoelt op veldmetingen waaruit blijkt dat residuen werkzame stoffen in meerdere Drentse natuurgebieden zijn aangetroffen. Zij beschouwt het voorzorgsbeginsel als leidend: pas wanneer uit een voortoets met zekerheid blijkt dat er géén significant negatief effect optreedt, is een natuurvergunning niet nodig. Deze beleidsnotitie beschrijft hoe de provincie Drenthe deze rechtspraktijk vertaalt naar handhaafbaar beleid voor 2025-2028. Daarmee bieden we zowel lelietelers, die geconfronteerd worden met extra onderzoekslasten, als natuurorganisaties, die al langer aandringen op striktere bescherming, duidelijkheid over de spelregels. Landbouwkundige zaken voor de uitvoering met betrekking tot het beleid voor de lelieteelt wordt uitgewerkt in de uitvoeringsagenda Toekomstgerichte Landbouw

Belang voor twee doelgroepen

Voor lelietelers betekent het beleid vooral dat 2025 een overgangsjaar is. Er wordt in beginsel volstaan met waarschuwingen, behalve wanneer een teler eerder is aangesproken en opnieuw binnen de 250 meter-zone handelt. Vanaf 2026 geldt een zerotolerance benadering: zonder (generieke of individuele) voortoets volgt een last onder dwangsom op grond van de Landelijke Handhavingstrategie Omgevingsrecht (LHSO). Tegelijk ondersteunt de provincie initiatieven als Drentse Lelie en de pilot Duurzaam Boeren Drenthe om de afhankelijkheid van chemische middelen terug te dringen en telers te helpen voldoen aan de nieuwe eisen. Voor natuurorganisaties is van belang dat de oude, niet-wetenschappelijk onderbouwde 250 metergrens vervalt en dat handhaving voortaan provincie-breed kan plaatsvinden zodra risico's niet zijn uitgesloten.

Doelen en uitgangspunten

Met dit beleid streven we naar de volgende samenhangende doelen:

- Juridische zekerheid – eenduidige regels voor vergunningverlening en handhaving zodat telers weten waar zij aan toe zijn en natuurclubs kunnen rekenen op consequent optreden.
- Bescherming van Natura 2000 – een forse reductie van emissies door het verplichten van voortoetsen, gericht onderzoek en, waar nodig, stilleggen van het middelengebruik.
- Verduurzaming van de sector – ondersteuning van innovatieve teeltmethoden en stimulering van laag-risico-middelen, zodat economische continuïteit en natuurkwaliteit hand in hand gaan.
- Het wegnemen van knelpunten met betrekking tot percelen nabij Natura 2000 gebieden, scholen en dergelijke.

Handhavingslijn 2025-2028

In 2025 behandelen we de ingediende handhavingsverzoeken gefaseerd. Eerste overtredingen leveren een waarschuwing op; herhaling binnen 250 meter resulteert in een dwangsom. Buiten deze zone volgt bij een eerste constatering nog eenmaal een waarschuwing, omdat de jurisprudentie onlangs is aangescherpt. Vanaf teeltjaar 2026 wordt iedere overtreding – tenzij uitzonderingsgronden aantoonbaar gelden – rechtstreeks handhavend afgedaan. Om evenredigheid te waarborgen krijgt de teler altijd de gelegenheid tot zienswijze voordat een last onder dwangsom wordt opgelegd.

Instrumenten voor naleving en verder onderzoek

Om telers perspectief te bieden werkt de provincie, samen met het Rijk en andere provincies, aan een blauwdruk voor een generieke voortoets die eind 2025 beschikbaar moet zijn. Deze moet objectief aantonen dat bepaalde middelen of toepassingsmethoden geen significant effect hebben, zodat individuele toetsen in veel gevallen kunnen vervallen. Lukt dat niet, dan blijft de verantwoordelijkheid volledig bij de teler. Parallel hieraan loopt een meerjarig onderzoekstraject naar drift, cumulatie van stoffen en afstandscriteria. Ter bescherming van de natuur overwegen Gedeputeerde Staten bovendien een tijdelijk moratorium op areaaluitbreiding van lelies tot het niveau van 2025; uitvoerbaarheid, controleerbaarheid en handhaafbaarheid worden hierbij nadrukkelijk meegewogen.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 duidt de RvS-uitspraak en de juridische implicaties ervan.

Hoofdstuk 2 schetst het bestaande stimuleringsbeleid voor duurzame bollenteelt en lopende projecten.

Hoofdstuk 3 beschrijft de directe aanpak na de uitspraak, inclusief de plicht tot voortoets en uitzonderingsmogelijkheden.

Hoofdstuk 4 werkt het handhavingskader uit voor 2025 en 2026-2028.

Hoofdstuk 5 behandelt de ontwikkeling van een (generieke) voortoets en alternatieven voor het teeltseizoen 2026.

Hoofdstuk 6 zet het plan uiteen voor langjarig onderzoek, zowel provinciaal als interprovinciaal.

Hoofdstuk 7 verkent de optie van een tijdelijk moratorium op areaalvergroting.

De bijlagen bevatten het advies van Pels Rijcken, feiten en cijfers over de lelieteelt en de referentiedata per Natura 2000-gebied.

Met deze notitie leggen wij een robuust, maar werkbaar kader neer dat recht doet aan de belangen van zowel telers als natuurbeheerders. Het uitgangspunt blijft helder: gewasbeschermingsmiddelen mogen alleen worden gebruikt wanneer aantoonbaar is dat de natuur er geen schade van ondervindt.

Deze beleidsnotitie betreft de periode 2025-2028. In 2028 wordt het beleid geëvalueerd. De verwachting is dat dan de eerste resultaten van het landelijke onderzoek bekend zijn en ook de resultaten van het project de Drentse Lelie.

2. DUIDING UITSPRAAK

Op 2 april 2025 heeft de hoogste bestuursrechter van ons land, de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, uitspraak gedaan in een zaak over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij de lelieteelt (ECLI:NL:RVS:2025:1428). Het ging om een aantal percelen in Drenthe die op iets meer afstand dan 250 meter van het Natura 2000-gebied Holtingerveld liggen. De kern van de uitspraak is dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in zo'n geval niet zomaar mag plaatsvinden zonder dat eerst goed is onderzocht of dit schade kan opleveren voor de natuur. Dat betekent dat een teler in veel gevallen verplicht is om vooraf een zogeheten voortoets te doen.

Een voortoets is een ecologisch onderzoek waarin wordt beoordeeld of het gebruik van bijvoorbeeld gewasbeschermingsmiddelen negatieve effecten kan hebben op een Natura 2000-gebied. Alleen als uit zo'n toets duidelijk blijkt dat er géén risico's zijn, is geen vergunning nodig. Als dat niet met zekerheid kan worden vastgesteld, dan is er wél een vergunningplicht, en moet een meer uitgebreid onderzoek – een zogeheten passende beoordeling – worden opgesteld.

De rechter baseerde zich in de uitspraak onder meer op onderzoek van de vereniging Meten = Weten. In dat onderzoek zijn in vier Drentse Natura 2000-gebieden sporen van gewasbeschermingsmiddelen gevonden in vegetatiemonsters. Ook in het Holtingerveld. De rechter zegt dat dit voldoende reden is om aan te nemen dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen risico's kan opleveren voor de natuur in die gebieden. En omdat niet bewezen is dat die risico's uitgesloten zijn, is het dus niet toegestaan om die middelen te gebruiken zonder dat daar eerst een goede ecologische onderbouwing voor is.

De uitspraak heeft gevolgen die verder reiken dan alleen de lelieteelt op deze specifieke percelen. Omdat de betrokken (stoffen in) gewasbeschermingsmiddelen niet alleen bij de teelt lelies worden gebruikt, maar ook bij andere teelten zoals andere bloembollen en aardappelen, is het waarschijnlijk dat dezelfde redenering ook geldt voor andere gewassen waarbij vergelijkbare middelen/actieve stoffen worden gebruikt.

Volgens de landsadvocaat ligt dit mogelijk anders in situaties waarin een teler géén gebruik maakt van stoffen die in het onderzoek van Meten = Weten zijn aangetroffen in Natura 2000-gebieden. Als de wél gebruikte stoffen in de omgeving (mogelijk door anderen) structureel zijn gebruikt maar niet in de bodemonsters aangetroffen, dan is dat volgens ons een sterke aanwijzing dat de stof zich niet van de landbouwpercelen verspreid en dat significante effecten zijn uitgesloten. In zulke gevallen zou een voortoets onder omstandigheden achterwege kunnen blijven. Daarbij merkt de landsadvocaat op dat het van belang kan zijn dat die stoffen wél gangbaar zijn in de omgeving van het onderzochte gebied.

De landsadvocaat sluit verder niet uit dat in sommige gevallen de teelt van bijvoorbeeld lelies één-en-hetzelfde-project kan zijn sinds de Europese referentiedata (die variëren tussen 10 juni 1994 en 7 december 2004), of dat de wijzigingen die sindsdien hebben plaatsgevonden kunnen worden gezien als zogenaamde 'standaardonderdelen'. In deze beide gevallen zou de teelt vergunningvrij zijn. Hierover moet nog nieuwe jurisprudentie komen. Voor ons betekent dit dat wij de telers de kans geven om aan te tonen dat het bij hun teelten gaat om één-en-hetzelfde-project, door hen te vragen om aan te tonen dat de teelten op de betreffende percelen al sinds referentiedatum plaatsvinden.

Op basis van dit juridische kader willen wij bij handhavingsverzoeken een redelijk handhavingsbeleid voeren. Dit betekent onder meer dat wij enkel handhavend zullen optreden in de situaties waarin gebruik wordt gemaakt van stoffen die in het onderzoek van Meten = Weten daadwerkelijk worden gebruikt. In die gevallen gaan wij ervan uit dat een voortoets verplicht is,

Tot voor kort hanteerden wij als provincie Drenthe in de praktijk in veel gevallen een afstand van 250 meter als richtinggevende grens. In situaties waarin een handhavingsverzoek betrekking had op percelen binnen deze afstand tot een Natura 2000-gebied, vroegen wij de teler (of de eigenaar, als de teler niet bekend was) om een voortoets en werd in de regel een waarschuwing verzonden. Bij percelen op grotere afstand achtten wij significante effecten uitgesloten en wezen wij het verzoek doorgaans af omdat volgens ons geen sprake was van een overtreding. De Raad van State heeft in de uitspraak van 2 april 2025 geoordeeld dat deze afstand niet wetenschappelijk is onderbouwd en daarom geen houvast biedt om effecten op voorhand uit te sluiten. Ook het feit dat een gewasbeschermingsmiddel is toegelaten door het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen (Ctgb) biedt geen garantie dat het middel geen schade aan Natura 2000-gebieden veroorzaakt, omdat het Ctgb de effecten op specifieke natuurwaarden in deze gebieden niet toetst. Voor de praktijk betekent dit dat er bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de buurt van Natura 2000-gebieden in veel gevallen voortaan een verplichting geldt om vooraf een ecologisch onderzoek te laten uitvoeren.

Omdat er geen wetenschappelijk onderbouwde afstandsgrens is te bepalen waarbuiten geen effecten zijn te verwachten, geldt deze verplichting momenteel voor de gehele provincie. Alleen als een teler kan aantonen dat zijn of haar teelt geen enkel risico vormt voor Natura 2000-gebieden – bijvoorbeeld omdat men werkt met middelen die niet in een Natura 2000 gebied aangetroffen worden dan wel niet schadelijk zijn – hoeft men geen vergunning aan te vragen. Maar die bewijslast ligt bij de teler en men zal dit met een voortoets moeten aantonen. In individuele gevallen kan mogelijk worden aangetoond dat de lelieteelt al vóór Europese referentiedatum (gelegen in de jaren 1994 t/m 2004) onderdeel uitmaakte van de wisselteelt op het betreffende perceel en dat lelieteelt en het bijbehorende gebruik van gewasbeschermingsmiddelen ter plaatse ook toegestaan was. De uitspraak van de Raad van State van 2 april 2025 zegt hier niets over. Van deze optie is het onzeker of deze juridisch houdbaar zal zijn én het zal voor de teler een lastige bewijslast opleveren (want lelieteelt van vóór referentiedatum moet worden bewezen), maar wij achten niet geheel uitgesloten dat dit in een individueel geval mogelijk zal zijn. In bijlage 2 is een lijst opgenomen met de referentiedata per Natura 2000 gebied.

De rechter heeft met deze uitspraak dus een belangrijk signaal afgegeven. Ook al is nog niet alles wetenschappelijk bekend over hoe schadelijk gewasbeschermingsmiddelen precies zijn voor beschermde natuur, dat betekent niet dat je dan maar op veilig mag gokken. Integendeel: bij twijfel geldt het voorzorgsbeginsel. Dat houdt in dat de natuur beschermd moet worden zolang niet is bewezen dat er geen risico is. In die gevallen mag het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen niet doorgaan totdat er zekerheid is.

Tot slot is het belangrijk te weten dat deze uitspraak ook gevolgen heeft voor de manier waarop de provincie moet handhaven. Als er geen voortoets is en er zijn aanwijzingen dat er risico's zijn voor de natuur, dan is er sprake van een overtreding. In beginsel moet de provincie dan optreden, bijvoorbeeld met een waarschuwing of – als dat niet helpt – met een last onder dwangsom of een verbod. De Raad van State laat daarbij wel ruimte om in sommige gevallen eerst te waarschuwen, mits duidelijk is dat de provincie werkt aan oplossingen en telers de tijd geeft om zich aan te passen.

Deze uitspraak is dus een kantelpunt. De provincie kan niet langer uitgaan van de aanname dat het gebruik van de in de Natura 2000-gebieden aangetroffen gewasbeschermingsmiddelen bij lelieteelt (en waarschijnlijk ook bij andere teelten) zonder risico is. De ecologische gevolgen moeten vooraf in beeld worden gebracht en uitgesloten zijn. Alleen dan kan de teelt doorgang vinden zonder natuurvergunning. Dit vraagt om duidelijke regels, goede communicatie met de sector en ondersteuning van telers bij het uitvoeren van de voortoetsen. Als provincie zullen we hier zelf ook actief op moeten worden door zelf te onderzoeken wat een voortoets moet inhouden.

3. DUURZAME BOLLENTEELT EN WAT DOEN WE NU AL (STIMULERINGSBELEID)

Er zijn een aantal initiatieven in de bollensector die de provincie ondersteunt om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te reduceren, zoals het project Drentse Lelie¹. Het verlagen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en het stimuleren van gewasbeschermingsmiddelen met een lagere milieubelasting, zal een positief effect hebben op verminderen of wegnemen van een significant effect op Natura 2000-gebieden. Daarnaast zijn er ook initiatieven die inzetten op biologische of nagenoeg biologische teelt. Ook zullen vernieuwingen in de teeltwijze zoals via *Integrated Crop Management* bijdragen aan een vermindering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

In het project Drentse Lelie wordt onder andere ingezet om de telers met behulp van een dashboard inzicht te geven hoe zij zelf en in relatie tot de groep presteren op een aantal Kritische Prestaties Indicatoren. Hiermee krijgen zij een instrument in handen om ook in hun gewasbeschermingsmiddelen gebruik te sturen. Hier wordt ook aansluiting gezocht bij de pilot akkerbouw van het programma Duurzaam Boeren Drenthe. Dit zijn alle initiatieven die op termijn bedragen aan vermindering van stoffengebruik. Voor de korte termijn helpen deze de huidige telers echter niet. Daarom wordt hierna ingegaan op de korte termijn aanpak.

4. VOORGESTELDE AANPAK N.A.V. UITSPRAAK RVS 2 APRIL 2025

De uitspraak van de Raad van State van 2 april 2025 betekent dat telers van lelies en mogelijk ook andere siergewassen niet langer zomaar gewasbeschermingsmiddelen mogen gebruiken in de buurt van Natura 2000-gebieden. Er moet eerst een ecologische beoordeling worden uitgevoerd, ook wel een voortoets genoemd. Die toets is bedoeld om vast te stellen of er een risico bestaat voor de beschermde natuur. Alleen als met zekerheid kan worden uitgesloten dat er geen significant negatief effect, is geen vergunning nodig.

Verplichting tot voortoets

De rechter heeft geoordeeld dat er bij de lelieteelt aanwijzingen zijn dat gewasbeschermingsmiddelen mogelijk schadelijk zijn voor Natura 2000-gebieden. Dat betekent dat telers die lelies willen telen in de buurt van zo'n gebied, verplicht zijn een voortoets uit te voeren. Uit die toets moet blijken dat er géén significante negatieve effecten zijn op de natuur. Is dat niet met zekerheid vast te stellen, dan is een vergunning verplicht. Die moet dan worden gebaseerd op een meer uitgebreide passende beoordeling. Op dit beginsel bestaan enkele uitzonderingen (zie ook hieronder). Een uitzondering kan gelden als géén van de stoffen wordt

¹ In de intentieverklaring Drentse Lelie is opgenomen: De impact van Drentse lelieteelt op het milieu en de omgeving aan het eind van 2027 te verlagen tot een vergelijkbaar niveau als gangbare akkerbouwgewassen.

gebruikt die volgens het Meten = Weten-onderzoek zijn aangetroffen in Natura 2000-gebieden. Daarbij kan van belang zijn dat deze stoffen wél gangbaar zijn in de omgeving.

Alternatief kan de teler ook aantonen dat het in zijn geval bij de teelten gaat om één-en-hetzelfde-project sinds referentiedatum en mogelijk dat eventuele wijzigingen kunnen worden gezien als 'standaardonderdelen'. Hiervoor is nodig dat de betreffende teler zijn of haar administratie (teruglopend tot 1994) heel goed op orde heeft, waarmee dit ook kan worden onderbouwd.

De provincie heeft in de periode 2004-2009 met de onderzoeken 'naar een duurzame bollenteelt in Drenthe' onderzoek laten doen naar de ontwikkeling van de milieubelasting in de Drentse lelieteelt. Dit door de milieubelasting gedurende een aantal jaren in de praktijk te meten. Verkend wordt of de resultaten van deze onderzoeken waarin milieubelasting in relatie tot het areaal zijn bijgehouden telers kunnen ondersteunen bij het verkrijgen van inzicht op het moment van de referentiedatum.

Ook andere gewassen vallen mogelijk onder deze lijn

Volgens het advies van Pels Rijcken is het aannemelijk dat de lijn uit de uitspraak breder toepasbaar is. Het onderzoek waarop de uitspraak gebaseerd is, beperkt zich niet tot lelies. Ook andere bloembollen en aardappelen worden genoemd als mogelijke bron van de aangetroffen stoffen. Daarom stellen we voor om bij een ingediend handhavingsverzoek ook bij andere gewassen waarbij vergelijkbare middelen/actieve stoffen worden gebruikt, een voortoets te vragen. De focus vanuit de provincie ligt op de lelieteelt en sierteelt.

250 meter afstandsgrens bij handhaven

In eerdere communicatie hebben wij als uitgangspunt gehanteerd dat significante effecten van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij lelieteelt op een afstand groter dan 250 meter van Natura 2000-gebieden uitgesloten konden worden. Percelen binnen deze afstand werden wél als potentieel risicovol beschouwd, wat leidde tot het verzoek aan telers om een ecologische voortoets uit te voeren. Deze lijn is na de uitspraak van de Raad van State van 2 april 2025 niet langer juridisch houdbaar. De rechter heeft geoordeeld dat ook op grotere afstanden effecten niet op voorhand uitgesloten kunnen worden. De 250-metergrens kan daarom niet meer als harde juridische scheidslijn worden gehanteerd.

Omdat wij deze afstandsgrens eerder wél hebben gecommuniceerd – onder meer in waarschuwingsbrieven en tijdens rechtszittingen – zullen we bij een handhavingsverzoek en een geconstateerde herhaalde overtredingen alleen direct handhavend optreden bij nieuwe overtredingen binnen 250 meter van een Natura 2000-gebied. Bij nieuwe locaties buiten deze afstand volgt, mede gezien de eerdere lijn en de gewijzigde rechtspraktijk, eerst een waarschuwing. De Raad van State acht het aanvaardbaar als wij de eerste keer volstaan met een waarschuwing.

Eerste toets bij binnenkomst van handhavingsverzoek

Wanneer een handhavingsverzoek binnenkomt, wordt eerst getoetst of het voldoet aan de juridische vereisten. We kijken daarbij naar de volgende punten:

- Is de indiener belanghebbend? Is het verzoek ondertekend? Worden er concrete percelen genoemd die controleerbaar zijn?
- Als gegevens ontbreken, wordt de indiener gevraagd deze aan te vullen. Zonder voldoende informatie wordt het verzoek buiten behandeling gelaten.

Toezicht en informatievergaring

Zodra een verzoek ontvankelijk is, start de toezichthouder met een feitelijke controle:

- *Percelen controleren:* Er wordt nagegaan of op de genoemde percelen daadwerkelijk lelieteelt of sierteelt plaatsvindt.
- *Gebruiker achterhalen:* De eigenaar van het perceel wordt aangeschreven om te achterhalen wie de teler is. Deze gegevens zijn noodzakelijk voor de behandeling van het handhavingsverzoek.

Aanschrijving van de teler

De teler ontvangt vervolgens een brief waarin het volgende wordt opgenomen:

- De constatering dat op het perceel sprake is van lelieteelt of sierteelt;
- De mededeling dat naar aanleiding van de uitspraak van de Raad van State van 2 april 2025 mogelijk een vergunningplicht geldt voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

De teler wordt verzocht om binnen twee weken de volgende informatie aan te leveren:

1. *Of sprake is van het voortzetten van één en hetzelfde project*

De teler wordt gevraagd om toe te lichten of de huidige teeltactiviteit (inclusief het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen) een voortzetting is van een bestaand gebruik dat ook al op de referentiedatum (gelegen in de jaren 1994 t/m 2004) plaatsvond, en sindsdien niet wezenlijk is gewijzigd. Dit kan bijvoorbeeld door Basisregistratie Percelen/Gecombineerde Opgave en eigen teeltboeken waaruit blijkt dat lelies al in 1994 periodiek in de gewasrotatie voorkomen.

Zolang er nog onduidelijkheid is over de afstanden waarop de effecten van gewasbeschermingsmiddelen kunnen plaatsvinden, zal steeds van de oudste referentiedatum dus 10 juni 1994 moeten worden uitgegaan. Er moet in dat geval onderbouwd worden dat de lelieteelt of sierteelt al vóór de referentiedatum structureel onderdeel uitmaakte van de wisselteelt of het agrarisch gebruik op het betreffende perceel, en dat de aard, omvang en effecten van de activiteit sindsdien niet relevant zijn veranderd. Als dat overtuigend wordt onderbouwd, kan dit betekenen dat er géén vergunningplicht bestaat.

2. *Indien dat niet het geval is:*

- Een voortoets aan te leveren waaruit blijkt dat het gebruik van de gebruikte gewasbeschermingsmiddelen geen negatieve effecten heeft op nabijgelegen Natura 2000-gebieden; Indien géén van de actieve stoffen die zijn aangetroffen in de Natura 2000 gebieden, zoals blijkt uit het Meten=Weten onderzoek, door de teler worden gebruikt kunnen op voorhand daarmee significante effecten worden uitgesloten. Daarbij moet wel betrokken worden of deze stoffen wél gangbaar zijn in de omgeving.
- Of op andere wijze te onderbouwen dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in deze specifieke situatie geen risico vormt voor nabijgelegen Natura 2000-gebieden.
- Of om aan te geven dat geen voor de lelieteelt toegelaten aangetroffen actieve stoffen worden toegepast.

Wij gebruiken de door de teler aangeleverde informatie om te beoordelen of sprake is van een overtreding. Er is geen sprake van een overtreding als aan ten minste één van de volgende voorwaarden is voldaan:

- De teler toont overtuigend aan dat sprake is van één–en-hetzelfde project in de zin van de rechtspraak door aannemelijk te maken dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen onderdeel uitmaakt van voortgezet agrarisch gebruik van lelieteelt of sierteelt wezenlijke wijziging ten opzichte van de referentiedatum (afhankelijk van het Natura 2000 gebied gelegen in de jaren 1994 t/m 2004);
- De teler levert een voortoets aan waaruit blijkt dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen geen significante effecten heeft op nabijgelegen Natura 2000-gebieden;
- De teler onderbouwt op andere wijze dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in deze specifieke situatie geen risico vormt voor Natura 2000;
- De teler onderbouwd dat geen voor de lelieteelt toegelaten aangetroffen actieve stoffen worden toegepast.
- De teler toont aan dat de impact van zijn lelieteelt op het milieu en de omgeving op een vergelijkbaar niveau is als gangbare akkerbouwgewassen.

Als géén van deze situaties van toepassing is, dan beschouwen wij dit als een overtreding van de natuurwetgeving.

Handhaving bij uitblijven van voortoets

Als uit de beoordeling blijkt dat geen van de vier genoemde situaties van toepassing is, dan is sprake van een overtreding. Dit geldt alleen voor situaties waarin gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt die volgens het onderzoek van Meten = Weten daadwerkelijk zijn aangetroffen in Natura 2000-gebieden. Ook als de teler niet reageert of onvoldoende informatie aanlevert om één van de situaties aannemelijk te maken nemen wij aan dat er sprake is van een overtreding. We volgen dan de Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO). Dat betekent:

- *Eerste overtreding (teeltjaar 2025)*: De teler ontvangt een waarschuwing. Voor het lopende teeltseizoen wordt het gebruik nog toegestaan, maar bij een volgende overtreding door dezelfde teler in teeltjaar 2026 of later volgt een dwangsom.
- *Herhaling van overtreding (teeltjaar 2025)*: Als blijkt dat de betreffende teler al eerder een waarschuwing heeft ontvangen voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en er wordt nu een overtreding binnen 250 meter van een Natura 2000-gebied vastgesteld, leggen we een last onder dwangsom op voor de gronden binnen 250 meter afstand van het Natura 2000-gebied. De teler mag dan geen voor de lelieteelt toegelaten aangetroffen actieve stoffen gebruiken op percelen binnen de afstandsgrens van 250 meter ten opzichte van een Natura 2000-gebied zonder voorafgaande voortoets. Ook waarschuwingen die zijn afgegeven vóór de uitspraak van 2 april 2025 blijven hierbij leidend.
- *Nieuwe locatie buiten 250 meter (teeltjaar 2025)*: Als een eerdere waarschuwing betrekking had op een perceel binnen 250 meter en de nieuwe overtreding plaatsvindt op een perceel buiten die zone, dan behandelen we dit als een nieuwe situatie. In dat geval volgt opnieuw eerst een waarschuwing. Dit omdat de juridische lijn sinds de uitspraak is aangescherpt en het voor de teler, mede op basis van eerdere communicatie vanuit de provincie, niet op voorhand duidelijk hoefde te zijn dat ook op grotere afstand dan 250 meter een vergunningplicht zou kunnen gelden.
- *Teeltjaar 2026*: Voor het teeltjaar 2026 geldt dat elke teler op de hoogte wordt geacht van de beleidsregels en van de verplichting om vooraf een voortoets uit te voeren bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen die risico's opleveren voor Natura 2000-gebieden. Ontbreekt een voortoets en is geen andere geldige onderbouwing aangeleverd, dan is sprake van een overtreding en wordt direct handhavend opgetreden conform de LHSO. Uitzonderingen op deze verplichting, zoals het aantonen van

voortgezet gebruik op basis van "één en hetzelfde project", zijn eerder toegelicht en blijven uiteraard van toepassing. Deze lijn sluit aan bij het uitgangspunt dat telers in 2025 via communicatie, waarschuwingen en gepubliceerde beleidsregels in de gelegenheid zijn gesteld zich voor te bereiden.

Zienswijze en evenredigheid

Voordat we daadwerkelijk een last onder dwangsom opleggen, krijgt de teler een vooraankondiging. Hierin staat wat wij van plan zijn en waarom. De teler krijgt de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Dat is een schriftelijke reactie waarin hij kan aangeven waarom hij het er niet mee eens is of waarom handhavend optreden volgens hem niet redelijk is.

Wij beoordelen deze zienswijze zorgvuldig. Bijvoorbeeld: als een teler kan aantonen dat handhaving in zijn specifieke situatie buitenproportioneel zou zijn, dan kan dat reden zijn om (tijdelijk) af te zien van optreden. Zo zorgen we dat we ook in handhaving recht doen aan de omstandigheden van het geval.

Deze aanpak biedt houvast voor telers, inwoners, natuurorganisaties en toezichthouders. We zorgen voor een zorgvuldig, uitlegbaar en handhaafbaar proces. Het uitgangspunt is helder: het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen mag alleen als vooraf duidelijk is dat de natuur er geen schade van ondervindt.

5. AANPAK HANDHAVING IN 2025 EN 2026-2028

Handhavingsbeleid 2025

Met de in hoofdstuk 3 beschreven werkwijze kan het huidige seizoen voor telers van sierteelt/lelieteelt gezien worden als een overgangsjaar. De reden hiervoor is deels dat de uitspraak van de Raad van State op een moment kwam dat veel teelten al in de grond zaten, terwijl de betrokken telers van mening konden zijn dat zij dit konden doen zonder voortoets. Dit betekent dat een bedrijf als hoofdregel voor het teeltseizoen 2025 alleen een waarschuwing krijgt. Uit de uitspraak van 2 april 2025 volgt ook dat wij de ruimte hebben om te volstaan met een waarschuwing.

Enkel bedrijven die al eerder zijn gewaarschuwd (dit betreft enkel lelieteelt) en nu weer zonder voortoets lelieteelt uitoefenen, zullen dit seizoen een last onder dwangsom opgelegd krijgen indien er een handhavingsverzoek is ingediend. Zij zijn door de eerdere waarschuwing immers op de hoogte van de verplichting om een voortoets op te stellen.

Inmiddels is duidelijk dat er voor het teeltjaar 2025 voor een kleine 300 percelen handhavingsverzoeken liggen. Dit betekent dat wij voor 2025 een fasering in de aanpak van deze handhavingsverzoeken zullen moeten aanbrengen.

Handhavingsbeleid 2026-2028

Als in 2026 of later lelies of andere sierteelt op een perceel staan zonder dat een (individuele of generieke) voortoets is uitgevoerd, zullen we moeten handhaven. Het gebruik van de stoffen die in Natura 2000-gebieden zijn aangetroffen in relatie tot de lelieteelt/sierteelt zal dan op dat perceel worden stopgezet onder oplegging van een last onder dwangsom. De reden hiervoor is dat de plicht om een voortoets op te stellen en dus een mogelijke vergunningplicht, vanaf het teeltjaar 2026 binnen de sector als bekend mag worden verondersteld.

Let wel: of sprake is van een overtreding wordt altijd eerst beoordeeld aan de hand van de uitzonderingsgronden uit hoofdstuk 3. Een voortoets is bijvoorbeeld niet vereist als de teler kan aantonen dat sprake is van één en hetzelfde project of dat geen stoffen worden gebruikt, die een significant schadelijk effect hebben.

De telers hebben er dus belang bij dat zo snel mogelijk een methodiek wordt ontwikkeld op basis waarvan de voortoetsen kunnen worden uitgevoerd. Daarbij willen wij ook als provincie kijken of we de sector kunnen helpen door een generieke voortoets op te stellen waarvan de telers gebruik kunnen maken. Helaas is succes niet op voorhand gegarandeerd en bestaat het risico dat het opstellen van een generieke voortoets een te omvangrijk vraagstuk zal blijken. Immers het opstellen van één enkele voortoets is tot op heden onmogelijk gebleken. Een generieke voortoets moet voldoen aan dezelfde eisen en is daarnaast nog veel breder. In dat geval ligt de bal weer bij de telers, nu het wettelijk gezien hun verantwoordelijkheid is om aan te tonen dat hun project zonder significante effecten op Natura 2000 -gebied kan worden uitgevoerd. We zullen daarom vanaf 2026 handhavend moeten optreden tegen telers indien ze geen individuele voortoets kunnen overleggen en er ook geen generieke voortoets is waarvan zij gebruik kunnen maken.

6. UITWERKING (GENERIEKE) VOORTOETS OF ALTERNATIEF VOOR TEELT SEIZOEN 2026

Uit het voorgaande blijkt dat onderzoek nodig is, om voor de jaren 2026 en verder de aanvaardbaarheid van lelieteelt en sierteelt te kunnen beoordelen en om ofwel de telers en adviesbureaus de tools te geven om voortoetsen uit te voeren ofwel om zelf als provincie een generieke voortoets te ontwikkelen of een alternatief waarmee wordt aangetoond dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen onder bepaalde voorwaarden niet leidt tot een significant effect.

Zoals blijkt uit het advies van Pels Rijcken is het uitgangspunt dat projecten individueel beoordeeld moeten worden. Hierop bestaan echter uitzonderingen. Daarbij is de kern van de zaak dat een generieke beoordeling mogelijk is, mits die beoordeling aan dezelfde vereisten voldoet als de vereisten waar een individuele beoordeling aan moet voldoen. Een generieke voortoets is dus mogelijk als voor alle projecten die daarin zijn onderzocht de conclusie kan worden getrokken dat op grond van objectieve gegevens met zekerheid kan worden uitgesloten dat die projecten afzonderlijk of in combinatie met andere projecten significante gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000-gebieden. De conclusie is dan dat er voor al die projecten geen natuurvergunning nodig is. Een generieke beoordeling zou bijvoorbeeld aangewezen kunnen zijn voor de middelen waarvan kan worden vastgesteld dat die zich niet, of slechts tot een beperkte afstand, verspreiden. Ook kan een generieke beoordeling aangewezen zijn voor de middelen waarvan in algemene zin ecologisch kan worden onderbouwd dat die niet schadelijk zijn voor de beschermde habitattypen en leefgebieden in een Natura 2000-gebied.

We stellen voor om het onderzoek te splitsen in een korte termijn, waarin de provincie opdracht geeft om een blauwdruk/format/checklist te ontwikkelen op basis waarvan een teler een voortoets kan uitvoeren of dat anderszins kan worden onderbouwd dat significante effecten op voorhand zijn uitgesloten. Deze zou einde van 2025 beschikbaar moeten zijn, zodat telers die in aanloop naar het teeltseizoen 2026 kunnen gebruiken. De richting die wij hiervoor willen opnemen ligt in het uitsluiten van drift, emissies in de richting van het Natura 2000-gebied, het gedrag van de toegepaste actieve stoffen, zoals toxiciteit, halfwaardetijd, etc. Wij zoeken voor dit traject afstemming in IPO-verband en met het ministerie van LNVN.

De oorsprong van de huidige discussie is voor nu gebaseerd op het onderzoek van vereniging Meten = Weten in een beperkt aantal Natura 2000-gebieden waar een aantal actieve stoffen² zijn gevonden die op dit moment in de lelieteelt zijn toegelaten.

Samen met de lelieteelers in Drenthe en gemeenten onderzoeken wij voorafgaand aan het teeltseizoen 2026 of er knelpunten zijn met betrekking tot percelen nabij Natura 2000 gebieden, scholen, kinderdagverblijven en bebouwde omgeving. Tot welke oplossingen kunnen wij gezamenlijk komen. Het college zal over de oplossingen van de knelpunten een besluit moeten nemen.

Omdat nu enkel en alleen het onderzoek van de vereniging Meten=Weten wordt aangehaald, waarin een aantal stoffen zijn aangetroffen, willen wij als onderdeel van het opbouwen van kennis, verkennen hoe en waar wij zelf aanvullend onderzoek door monsternamen en analyse in Natura 2000 gebieden willen doen en of dit nodig is. Omdat resultaten van deze analyse een rol kunnen spelen bij de afweging of een voortoets wel/niet nodig is, nemen we dit mee in het tijdspad waarmee monsteronderzoek in Natura 2000 gebieden plaats zal vinden.

7. AANPAK LANGJARIG ONDERZOEK (LANDELIJK EN INTER-PROVINCIAAL)

Voor de lange termijn zien wij dat er een aantal fundamentele vragen zijn die samen met de andere provincies in IPO-verband en samen met het ministerie van LNV moeten worden opgepakt.

In de Kamerbrief van 12 mei 2025 over 'Verzoek om reactie op uitspraak Raad van State inzake lelieteelt en impact gebruik gewasbeschermingsmiddelen op natuurgebieden' (Kamerstukken II, 2024-25, 27 858, nr. 710), zegt de minister van LNV: *"Ik zie in de uitspraak van de Afdeling geen aanleiding om alle beschermingsdoelen van alle Natura 2000-gebieden op te nemen in het reguliere toetsingskader tot toelating van het Ctgb. (...). Wel wil ik onderzoeken of en hoe er vanuit het Rijk kaders kunnen worden aangereikt voor het uit te voeren ecologisch onderzoek naar het effect van gewasbeschermingsmiddelen op Natura 2000-waarden (habitattypen en soorten aangewezen op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn). Hoewel in deze fase nu nog te prematuur - zo kort na de uitspraak - om aan te geven hoe het kader er precies gaat uitzien en wie nodig zijn om daar invulling aan te geven, is een kader wel nodig om verdere juridificering van dit dossier tegen te gaan. Ik zal daarom de Kamer nader informeren over het vervolgproces na het zomerreces."*

Wij sluiten ons aan bij bovengenoemde intentie om samen met het ministerie van LNV en in IPO-verband toe te werken naar een oplossing die ook landelijk draagvlak heeft.

Een groot aantal vragen waarvan wij denken dat verder moeten worden uitgezocht zijn gericht om inzicht te krijgen welke gegevens nodig zijn om een uitspraak te kunnen doen of er een significant effect is van het toedienen van gewasbeschermingsmiddelen in de lelieteelt op een perceel op het Natura 2000-gebied. De vragen zijn gericht op het kunnen uitvoeren van een voortoets door telers als zij van plan zijn om lelies te telen. Of kunnen wij aan de telers een checklist meegeven dat als zij aan een aantal criteria voldoen (bepaalde spuittechnieken, welke actieve stoffen worden gebruikt etc.) dat er dan geen sprake kan zijn van significant effect waardoor een voortoets niet nodig is.

² Het betreft de stoffen: Boscalid, Fluopyram, Fthalamide, Pendimethalin en Tebuconazool

Het gaat dan onder andere ook om het bestaand agrarisch gebruik en wanneer is hier sprake van? Hierbij nemen wij ook mee dat de totale milieubelasting van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de lelieteelt in Drenthe op de referentiedatum van het Natura 2000-gebied hoger was dan de belasting die het areaal lelieteelt in Drenthe op dit moment geeft. De verduurzaming van de teelt en gebruik van andere middelen spelen hierin een grote rol. Op basis van historische data³ is de milieubelasting, ondanks de groei van het areaal, per saldo naar verwachting afgenomen.

Deelvragen waarvan wij verwachten dat die invloed hebben of er een significant negatief effect is, zijn:

Active stof/ middel:

- het wel/niet gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen in de lelieteelt,
- de actieve stoffen die worden toegepast in de lelieteelt,
- de concentraties en halfwaarde tijd van de toegepaste actieve stoffen,
- de mate van schadelijkheid van een actieve stof voor het habitatype,
- cumulatief effect van actieve stoffen (hoe vaak komt dit voor, welke combinaties gaat het dan om, welke concentraties, interactie van de actieve stoffen op elkaar?),
- het wel of niet meenemen van re-emissie en atmosferische depositie. De gedachte is om dit buiten beschouwing te laten omdat telers in Drenthe hier geen invloed op hebben.
- het bepalen van ondergrens van middelen. Zijn de toelatingen van CTGB en/of beoordelingen van de EFSA hier juridisch voor te gebruiken? Kan een veiligheidsfactor worden ingebouwd op het gebruiksetiket? Kan het ecotoxicologisch dossier van een toelating bijvoorbeeld worden gebruikt?
- Het formuleren van een MRL

Toepassingstechniek

- de technieken die worden gebruikt voor de toepassing,
- de eventuele drift en emissie die optreedt,

Locatie

- de ligging van het perceel ten opzichte van het Natura 2000 gebied,
- het bepalen van een wetenschappelijk houdbare afstandsgrens met invloed op het Natura 2000-gebied?
- hoe kunnen metingen betrouwbaar en herhaalbaar worden uitgevoerd, welke protocollen moeten worden gehanteerd en welke analyse systematiek wordt gehanteerd? Hoe achterhalen waar het vandaan komt?
- is er sprake historisch bestaand gebruik?
- wanneer is er sprake van het bestaand agrarisch gebruik?
- is er ook sprake van een referentie situatie?

8. VERKENNEN TIJDELIJK MORATORIUM OP AREAAL LELIETEELT

Een verkenning wordt opgestart voor het instellen van een moratorium op het areaal lelieteelt in Drenthe. Om gedurende de periode dat de onderzoeken lopen perspectief te creëren, is de gedachte ontstaan om het areaal lelieteelt in Drenthe te maximeren tot het areaal dat in het huidige teeltseizoen 2025 geteeld wordt. Dit tijdelijke moratorium zou mogelijk opgenomen

³ agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=2234&themaID=2275

kunnen worden in de Provinciale Omgevingsverordening. Daarbij zijn drie uitwerkingsvragen relevant: uitvoerbaarheid, controleerbaarheid en handhaafbaarheid.

Bijlagen

1. Advies Pels Rijcken, landsadvocaat
2. Document lelieteelt in Drenthe, feiten en cijfers.

PELS RIJCKEN

Per e-mail: 5.1.2.e @drenthe.nl

Provincie Drenthe

Thema vergunningen, toezicht en handhaving

De heer mr. 5.1.2.e

Postbus 122

9400 AC ASSEN

onze ref. RR/SvW/11024036

uw ref. -

inzake Advisering consequenties uitspraak
gewasbeschermingsmiddelen

mr. 5.1.2.e

advocaat · partner

5.1.2.e

5.1.2.e @pelsrijcken.nl

16 mei 2025

Geachte heer 5.1.2.e

Op 2 april 2025 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling) uitspraak gedaan in een zaak over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de lelieteelt op een aantal percelen nabij het Drentse Natura 2000-gebied "Holtingerveld".¹ U heeft ons gevraagd een juridische duiding van de uitspraak te geven, met aandacht voor de concrete gevolgen van de uitspraak voor uw provincie als het bevoegde gezag van de natuurbeschermingswetgeving en voor de agrarische sector in brede zin. U heeft ons in dit verband een aantal vragen gesteld. U heeft ons gevraagd in onze beantwoording expliciet de standpunten van LTO Nederland en de KAVB mee te nemen.

Hierbij geven wij gevolg aan uw adviesverzoek. Wij beginnen met een samenvatting van ons advies (paragraaf 1). Daarna geven wij een omschrijving van het juridisch kader (paragraaf 2) en bespreken wij de uitspraak van 2 april 2025 (paragraaf 3). Vervolgens beantwoorden wij uw vragen (paragraaf 4).

¹ ABRvS 2 april 2025, ECLI:NL:RVS:2025:1428.

1 **Samenvatting**

- In de uitspraak van 2 april 2025 komen bepaalde juridische discussies niet aan bod. Dan gaat het allereerst om de vraag of het huidige gebruik van gewasbeschermingsmiddelen moet worden aangeduid als één-en-hetzelfde-project ten opzichte van de toestemming die gold op de referentiedatum. Als dat zo is, hoeft er geen toets aan artikel 6, derde lid, van de Habitatrictlijn plaats te vinden. Vertaald naar het nationaal recht betekent dit dat er geen natuurvergunning nodig is. Een natuurvergunning is evenmin nodig wanneer er weliswaar geen sprake is van één-en-hetzelfde-project, maar de wijzigingen die hebben plaatsgevonden aangemerkt kunnen worden als zogeheten 'standaardonderdelen' die in de voortoets mogen worden betrokken.² Beide juridische discussies liggen nog bij de Afdeling voor. Pas als ook die discussies zijn beslecht, valt volledig te overzien wat de gevolgen van de uitspraak zijn voor uw provincie en de agrarische sector. Het is voor ons niet mogelijk om daarop vooruit te lopen.
- De uitspraak laat wel zien dat, op het moment dat geen beroep kan worden gedaan op bovenstaande uitzonderingen, bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen al snel sprake zal zijn van een vergunningplicht. Er is een natuurvergunning nodig als een project, afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten, significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied. Wij nemen als uitgangspunt dat het project waar het hier om gaat, het toepassen van bestrijdingsmiddelen in de (lelie)teelt betreft. Blijkens de uitspraak van de Afdeling is voor de vraag of een dergelijk project significante gevolgen kan hebben in de eerste plaats bepalend of er "aanwijzingen" zijn dat die significante gevolgen in een concreet geval kunnen optreden. Dat is als het ware een 'omklapmoment', waarna van een initiatiefnemer verwacht kan worden dat hij de gevolgen van zijn project onderzoekt.
- Uit de uitspraak van de Afdeling volgt verder dat die aanwijzingen er zijn voor zover het gaat om het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen in de lelieteelt op de percelen die in die zaak aan de orde waren. Dit concludeert de Afdeling op basis van een onderzoek van de Vereniging Meten = Weten en de gegeven toelichting van Milieudefensie in de betreffende zaak.
- Naar onze inschatting heeft dit oordeel bredere werking.
 - Allereerst zal deze conclusie naar ons vermoeden moeten worden doorgetrokken naar lelieteelt op andere percelen in uw provincie. Het onderzoek waar de Afdeling haar conclusie op baseert, is namelijk niet

² HvJ EU 15 juni 2023, ECLI:EU:C:2023:477 (Eco-Advocacy), r.o. 49.

gericht op de specifieke lelieteelt op de aan de orde zijnde percelen, maar op het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen in het algemeen.

- Omdat het onderzoek zich niet beperkt tot lelieteelt, maar ook betrekking heeft op andere teeltvormen, is in onze optiek de kans reëel dat ook bij andere teeltvormen tot de conclusie zal worden gekomen dat er aanwijzingen zijn dat er significante gevolgen voor Natura 2000-gebieden optreden. Goed voorstelbaar is dat de bestuursrechter van oordeel zal zijn dat in ieder geval voor alle vormen van teelt waarbij de bestrijdingsmiddelen worden toegepast waarvan de stoffen zijn aangetroffen in de Natura 2000-gebieden, geldt dat er aanwijzingen zijn dat er significante gevolgen kunnen optreden. Voor zover in een concreet geval stoffen worden toegepast die in het geheel niet zijn aangetroffen in de Natura 2000-gebieden, kan dit onder omstandigheden anders uitvallen.
- Ook voorstelbaar is dat dit oordeel moet worden doorgetrokken naar Natura 2000-gebieden die niet in het onderzoek zijn betrokken. Uit het onderzoek van de Vereniging Meten = Weten volgt dat in de vier onderzochte Natura 2000-gebieden in alle vegetatiemonsters bestrijdingsmiddelen zijn aangetroffen. Dit maakt het op voorhand onaannemelijk dit in andere Natura 2000-gebieden anders zal zijn.
- Feit is dat er op dit moment nog veel onbekend is over de invloed van gewasbeschermingsmiddelen op Natura 2000-gebieden. Dit gegeven kan echter, gelet op het voorzorgsbeginsel, geen uitkomst bieden. De natuurvergunningplicht is zo ingericht dat significante gevolgen moeten worden uitgesloten. Als onzeker is of er significante gevolgen zijn, werkt dat in het nadeel van de initiatiefnemer (en in het voordeel van de natuur). Het project mag dan geen doorgang vinden.
- De vraag is hoe nu verder. Denkbaar is dat in incidentele gevallen aangetoond kan worden dat significante gevolgen niet optreden, bijvoorbeeld omdat de gewasbeschermingsmiddelen die in dat concrete geval worden toegepast zich aantoonbaar niet verspreiden tot in een Natura 2000-gebied. Bij de Afdeling ligt een Friese zaak voor waarin dit aan de orde is. In de meeste gevallen zal dit echter niet mogelijk zijn. Het lijkt ons dan ook zaak dat zo snel mogelijk nader onderzoek wordt gedaan naar de effecten die het gebruik van

gewasbeschermingsmiddelen heeft op Natura 2000-gebieden. Dat nader onderzoek moet zich wat ons betreft in de kern op twee vragen richten.

- Allereerst op de vraag of en zo ja, op welke manier gewasbeschermingsmiddelen zich verspreiden tot in Natura 2000-gebieden. Zo is voorstelbaar dat (bepaalde) gewasbeschermingsmiddelen zich maar tot een bepaalde afstand verspreiden. In dat geval zou voor alle projecten die zich op een grotere afstand tot een Natura 2000-gebied bevinden kunnen worden geconcludeerd dat er geen natuurvergunning nodig is.
- Ten tweede is nader onderzoek aangewezen voor zover het gaat om de ecologische effecten van de gewasbeschermingsmiddelen in de Natura 2000-gebieden. Denkbaar is dat sommige stoffen weliswaar worden aangetroffen in Natura 2000-gebieden, maar niet schadelijk zijn voor de daarvoor aangewezen natuurwaarden.
- LTO Nederland en de KAVB vrezen dat de uitspraak van de Afdeling in de praktijk onuitvoerbaar is, omdat ondernemers nauwelijks kunnen aantonen dat elk theoretisch risico uitgesloten is. Daarover merken wij op dat de toets niet is dat elk theoretisch risico moet worden uitgesloten. De toets is dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel mag bestaan dat een project geen schadelijke gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van de betrokken Natura 2000-gebieden heeft. Al het onderzoek dat nodig is om die conclusie te kunnen trekken, moet worden verricht.
- Hoewel de maatstaf niet is dat elk theoretisch risico moet worden uitgesloten, staat buiten kijf dat er een behoorlijke opgave ligt. Er is immers nog veel onduidelijk over de werking van gewasbeschermingsmiddelen, en dat zal nader moeten worden onderzocht. Gelet op de opgave is voorstelbaar dat de provincie dit, eventueel in IPO-verband, oppakt. Daarbij geldt dat het uitgangspunt is dat elk project individueel beoordeeld wordt. Hierop bestaan echter uitzonderingen. Het is juridisch gezien mogelijk dat de provincie uiteindelijk voor alle relevante projecten een generieke voortoets of passende beoordeling opstelt, mits daaruit volgt dat voor alle projecten die daarin zijn onderzocht geldt dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel is dat de instandhoudingsdoelstellingen van de betrokken Natura 2000-gebieden niet in gevaar komen.
- Voor zover in een specifiek geval geconcludeerd moet worden dat de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen een overtreding oplevert, geldt het volgende. Uitgangspunt is dat een bestuursorgaan in de regel gebruik moet maken van een bevoegdheid om handhavend op te treden (de

beginselplicht tot handhaving). Dit is anders als handhavend optreden in een concreet geval onevenredig is. Dit is bijvoorbeeld zo als er sprake is van concreet zicht op legalisatie, maar ook in andere gevallen kunnen er omstandigheden zijn waaraan een zodanig zwaar gewicht moet toekomen dat het algemeen belang dat gediend is met handhaving daarvoor moet wijken. De Afdeling heeft recentelijk, op 5 maart 2025, nogmaals bevestigd dat het uitgangspunt echter is en blijft dat bij een overtreding handhavend moet worden opgetreden.³ Voor een uitzondering zal niet snel plaats zijn. Alleen als er een heel duidelijk plan van aanpak komt, waarin hele concrete termijnen worden gesteld en ook een volwaardige plek wordt gegeven aan het natuurbelang, is onze inschatting dat dit enige kans van slagen kan hebben.

- Wanneer geconcludeerd moet worden dat zich geen uitzonderingen voordoen op de beginselplicht tot handhaving, betekent dit niet dat er direct handhavend moet worden opgetreden. Het bevoegd gezag mag een redelijk handhavingsbeleid voeren. Dat beleid kan inhouden dat er eerst een waarschuwing wordt gegeven. De uitspraak van 2 april 2025 laat dat ook zien. Daar overwoog de Afdeling dat uw provincie kon volstaan met een waarschuwing en niet meteen tot oplegging van een last onder dwangsom of bestuursdwang hoefde over te gaan. In de tussentijd zal het benodigde nadere onderzoek in gang kunnen worden gezet. Als hiermee voortvarend aan de slag wordt gegaan, kan tegen de tijd dat handhaving concreet in beeld komt wellicht tot vergunningverlening worden overgegaan.

Het bovenstaande lichten wij in het navolgende nader toe.

2 Juridisch kader

- 2.1 De natuurvergunningplicht is sinds 1 januari 2024 te vinden in de Omgevingswet. Daarvoor was de vergunningplicht opgenomen in artikel 2.7, tweede lid, van de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb). We bespreken hieronder de vergunningplicht uit de Omgevingswet, maar merken op dat onder de Wnb materieel gezien hetzelfde regime van kracht was.
- 2.2 Artikel 5.1, eerste lid, onder e, van de Omgevingswet bepaalt dat een omgevingsvergunning nodig is voor een "Natura 2000-activiteit". Het begrip "Natura 2000-activiteit" is in de bijlage bij artikel 1 van de Omgevingswet als volgt gedefinieerd:

"activiteit, inhoudende het realiseren van een project als bedoeld in artikel 6, derde lid, van de habitatrichtlijn dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, maar afzonderlijk of in

³ ABRvS 5 maart 2025, ECLI:NL:RVS:2025:678.

combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied”

- 2.3 Uit de rechtspraak van het Hof van Justitie en van de Afdeling volgt dat van een vergunningplicht geen sprake is als een activiteit zoals die thans plaatsvindt kan worden aangeduid als één-en-hetzelfde-project ten opzichte van de toestemming die gold op de referentiedatum (dat is het moment waarop het beschermingsregime van artikel 6 van de Habitatrichtlijn van toepassing werd voor een Natura 2000-gebied, veelal 7 december 2004 of 10 juni 1994).⁴ Er hoeft dan niet te worden onderzocht of sprake is van een Natura 2000-activiteit. Een natuurvergunning is evenmin nodig wanneer er weliswaar geen sprake is van één-en-hetzelfde-project, maar de wijzigingen die hebben plaatsgevonden aangemerkt kunnen worden als zogeheten ‘standaardonderdelen’. Standaardonderdelen zijn onderdelen die in het ontwerp van een project niet worden opgenomen ter beperking van de negatieve gevolgen van dat project voor Natura 2000-gebieden, maar als standaardonderdeel die verplicht zijn voor alle projecten van dezelfde soort.⁵ Mocht van geen van deze twee situaties sprake zijn, dan geldt het volgende.
- 2.4 Voor de vraag of voor een project een natuurvergunning nodig is, is bepalend of het project afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied. Dat is uitgesloten als op voorhand op grond van objectieve gegevens met zekerheid kan worden uitgesloten dat het project afzonderlijk of in combinatie met andere projecten de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden in gevaar kan brengen. Dit wordt ook wel aangeduid als de voortoets.⁶ Niet bij elke activiteit waarvoor geen natuurvergunning voorhanden is moet een initiatiefnemer een voortoets paraat hebben. Een initiatiefnemer moet tot het opstellen van een voortoets overgaan, wanneer er aanwijzingen zijn dat er significante gevolgen door de activiteit in kwestie kunnen optreden. Doet hij dat niet, dan is sprake van een overtreding.⁷ Dit is ook het geval als de initiatiefnemer de voortoets niet levert omdat die, gelet op een gebrek aan kennis, niet uitgevoerd kan worden.
- 2.5 Mocht een voortoets niet geleverd kunnen worden of mocht in een voortoets niet kunnen worden uitgesloten dat een project de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden in gevaar kan brengen, dan is sprake van een vergunningplicht. Uit artikel 16.53c van de Omgevingswet volgt dat er dan een passende beoordeling moet worden opgesteld, waarin de gevolgen van het project op Natura 2000-gebieden (verder) ecologisch worden onderzocht. Op grond van artikel 8.74b van het Besluit kwaliteit leefomgeving mag de vergunning alleen worden verleend als uit de passende beoordeling de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van

⁴ ABRvS 18 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:4923 en ABRvS 18 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:4909.

⁵ HvJ EU 15 juni 2023, ECLI:EU:C:2023:477 (Eco-Advocacy), r.o. 49.

⁶ Zie bijvoorbeeld ABRvS 2 november 2022, ECLI:NL:RVS:2022:3159 (Porthos I).

⁷ ABRvS 2 april 2025, ECLI:NL:RVS:2025:1428, r.o. 13.2.

de betrokken Natura 2000-gebieden niet zal aantasten. Dit komt erop neer dat de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden door het project niet in gevaar mogen komen.

Kan in een passende beoordeling een dergelijke conclusie niet worden getrokken, dan kan een project alleen nog doorgang vinden als sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang, er geen alternatieve oplossingen zijn en er compenserende maatregelen worden getroffen (de zogeheten ADC-toets). Op deze optie gaan wij in ons advies verder niet in.

- 2.6 Uitgangspunt is dat projecten individueel beoordeeld moeten worden. Hierop bestaan echter uitzonderingen.⁸ Daarbij is de kern van de zaak dat een generieke beoordeling mogelijk is, mits die beoordeling aan dezelfde vereisten voldoet als de vereisten waar een individuele beoordeling aan moet voldoen. Een generieke voortoets is dus mogelijk als voor alle projecten die daarin zijn onderzocht de conclusie kan worden getrokken dat op grond van objectieve gegevens met zekerheid kan worden uitgesloten dat die projecten afzonderlijk of in combinatie met andere projecten significante gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000-gebieden. De conclusie is dan dat er voor al die projecten geen natuurvergunning nodig is.⁹ Een generieke passende beoordeling is mogelijk als voor alle projecten die daarin zijn onderzocht de conclusie kan worden getrokken dat die projecten afzonderlijk of in combinatie met andere projecten de natuurlijke kenmerken van de Natura 2000-gebieden niet aantasten.¹⁰ Dan is de conclusie in principe dat er wel een natuurvergunning nodig is, maar die zou dan met een verwijzing naar de generieke passende beoordeling kunnen worden verleend.
- 2.7 De natuurvergunningplicht betreft een één-op-één omzetting van artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn. Aan artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn, en dus aan de natuurvergunningplicht, ligt het voorzorgsbeginsel ten grondslag. Dit is te zien aan de formulering van de vergunningplicht en de voorwaarden waaronder de vergunning kan worden verleend. Niet bepalend is of het project daadwerkelijk significante gevolgen heeft voor een Natura 2000-gebied. Er moet worden *uitgesloten* dat een project dergelijke gevolgen veroorzaakt. Dan pas mag het project doorgang vinden. Dit brengt met zich mee dat, in de situatie dat onzeker is of een project schadelijke gevolgen heeft voor een Natura 2000-gebied, niet tot verlening van de natuurvergunning kan worden overgegaan.

Wij wijzen bijvoorbeeld op de uitspraak van het Hof van Justitie van 7 september 2004 over kokkelvisserij in de Waddenzee:

“De conclusie is dus dat voor het plan of project slechts toestemming kan worden verleend indien de bevoegde nationale autoriteiten de zekerheid hebben verkregen dat het geen schadelijke gevolgen heeft voor de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied.

⁸ HvJ EU 7 november 2018, ECLI:EU:C:2018:882 (PAS-arrest), r.o. 94.

⁹ ABRvS 2 november 2022, ECLI:NL:RVS:2022:3159 (Porthos I), r.o. 27-27.5.

¹⁰ ABRvS 29 mei 2019, ECLI:NL:RVS:2019:1603 (PAS-uitspraak), r.o. 5-5.2.

Wanneer er onzekerheid bestaat of deze schadelijke gevolgen voor het gebied zullen uitblijven, zal de bevoegde autoriteit dus toestemming voor het betrokken plan of project moeten weigeren.”¹¹

- 2.8 Dit betekent niet dat in een voortoets of passende beoordeling steeds al het onderzoek moet worden verricht dat denkbaar is. Vaste rechtspraak is dat een passende beoordeling geen leemten mag vertonen en volledige, nauwkeurige en definitieve constatering en conclusies moet bevatten die elke redelijke wetenschappelijke twijfel over de gevolgen van een project voor de betrokken Natura 2000-gebieden wegnemen.¹² Uit een voortoets moet evengoed buiten redelijke wetenschappelijke twijfel volgen dat significante gevolgen niet kunnen optreden. Het criterium is dus dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel mag bestaan dat schadelijke gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen uitblijven. Al het onderzoek dat nodig is om die conclusie te kunnen trekken, moet worden verricht.¹³

3 De uitspraak van 2 april 2025

- 3.1 In de zaak die heeft geleid tot de uitspraak van 2 april 2025, lag de vraag voor of voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen bij de teelt van lelies op een aantal specifieke percelen in de provincie Drenthe, gelegen in de nabijheid van het Natura 2000-gebied “Holtingerveld”, een natuurvergunning nodig is. Milieudefensie meende dat dit het geval was en verzocht om handhaving. Gedeputeerde Staten (hierna: GS) meenden daarentegen dat vast stond dat er geen negatieve effecten voor Natura 2000-gebieden konden optreden en (dus) dat er geen natuurvergunning nodig was. GS wezen het verzoek daarom af.
- 3.2 Bij uitspraak van 18 juni 2021 oordeelde de rechtbank Noord-Nederland dat GS niet met de gegeven motivering van handhaving hadden mogen afzien. Tegen deze uitspraak gingen GS in hoger beroep. Hierdoor lag de vraag bij de Afdeling voor of sprake is van een overtreding.
- 3.3 Ter onderbouwing van het standpunt dat dit *niet* zo was, hadden GS aangevoerd dat niet duidelijk is of er directe effecten zijn op Natura 2000-gebieden door het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en dat, als er al directe effecten zouden kunnen optreden, een afstand van 250 meter tussen de gronden waarop gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt en het Natura 2000-gebied voldoende is om enige effecten uit te sluiten. Die afstand was namelijk groter dan de teeltvrije zones in het Activiteitenbesluit milieubeheer. Daarnaast hadden GS aangevoerd dat de effecten op Natura 2000-gebieden eveneens zijn uitgesloten omdat de gewasbeschermingsmiddelen worden getoetst en goedgekeurd door het College voor

¹¹ HvJ EG 7 september 2004, ECLI:EU:C:2004:482 (Kokkelvisserij), r.o. 56 en 57.

¹² Zie bijvoorbeeld HvJ EU 7 november 2018, ECLI:EU:C:2018:822 (PAS-arrest), r.o. 98.

¹³ ABRvS 6 maart 2024, ECLI:NL:RVS:2024:951 (ViA15 III), r.o. 26.2.

de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (hierna: het Ctgb) en door die instantie veilig bevonden zijn voor mens en milieu.

- 3.4 Ter onderbouwing van haar standpunt dat er *wel* sprake was van een overtreding, had Milieudefensie verwezen naar diverse onderzoeken. In de uitspraak wordt met name aandacht besteed aan een onderzoek van de Vereniging Meten = Weten van maart 2020.¹⁴ Ten behoeve van dat onderzoek waren in vier Drentse Natura 2000-gebieden, waaronder "Holtigerveld", monsters van vegetaties genomen. In alle vegetatiemonsters werden gewasbeschermingsmiddelen aangetroffen, waarbij in "Holtigerveld" de hoogste gehalten voorkwamen. Dit kan volgens het onderzoek worden verklaard door de nabijheid van onder meer bloembollenvelden.
- 3.5 Het onderzoek bevat vervolgens een "ecologische interpretatie" van deze bevindingen. Daarin wordt de conclusie getrokken dat het onwaarschijnlijk is dat de stoffen die zijn aangetroffen geen negatieve effecten hebben op het functioneren van de Natura 2000-gebieden. Mogelijk effecten zijn bijvoorbeeld verhoogde ziektedruk op habitattypen en negatieve effecten op insecten, zo staat in het onderzoek. Daarbij wordt in het onderzoek in de conclusie onderkend dat de huidige kennis over de negatieve effecten beperkt is en er nader onderzoek nodig is.
- 3.6 In de procedure had Milieudefensie aanvullend hierop nog verder toegelicht dat gewasbeschermingsmiddelen een effect kunnen hebben op de insectenpopulaties in het Holtigerveld en daarmee ook op de habitattypen waarvoor dit gebied is aangewezen als Natura 2000-gebied, zoals Vochtige heide en Droge heide. Milieudefensie had een literatuurlijst overgelegd met daarin onderzoeken waaruit volgens haar volgt dat gewasbeschermingsmiddelen effecten hebben op de achteruitgang van insecten en habitattypen.
- 3.7 In de uitspraak oordeelt de Afdeling dat het onderzoek van de Vereniging Meten=Weten, samen met het betoog van Milieudefensie over de insectenpopulaties in relatie tot habitattypen, voldoende aanwijzingen bevat dat het standpunt van GS dat er geen negatieve effecten zijn onvoldoende is onderbouwd. De Afdeling overweegt in dit verband dat er weliswaar nog veel onbekend is over mogelijke effecten van gewasbeschermingsmiddelen op Natura 2000-gebieden, maar dat aan de uitkomsten van de reeds uitgevoerde onderzoeken in het licht van het voorzorgsbeginsel dat ten grondslag ligt aan de natuurvergunningsplicht niet voorbij kan worden gegaan. De afstand die GS hadden genoemd – 250 meter – is, zo overweegt de Afdeling, niet wetenschappelijk onderbouwd. Ook het enkele feit dat die afstand groter is dan de teeltvrije zones in het Activiteitenbesluit milieubeheer is onvoldoende om eventuele effecten uit te kunnen sluiten, omdat die zones een ander doel dienen. Ook het standpunt dat een gewasbeschermingsmiddel wordt toegelaten door het Ctgb is

¹⁴ Het gaat om het rapport "Onderzoek naar de aanwezigheid van bestrijdingsmiddelen in vier Natura 2000-gebieden in Drenthe en de mogelijke invloed van de afstand van natuurgebieden tot landbouwgebieden op de belasting met bestrijdingsmiddelen" van maart 2020.

volgens de Afdeling onvoldoende om te kunnen concluderen dat eventuele effecten op Natura 2000-gebieden uitgesloten zijn. In de beoordeling door het Ctgb worden niet de gevolgen op specifieke Natura 2000-gebieden beoordeeld en wordt niet gekeken naar de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden, wat wel vereist is om te beoordelen of een natuurvergunning nodig is.

3.8 De conclusie van de Afdeling is al met al dat bij het ontbreken van een toereikende onderbouwing dat er geen gevolgen zijn voor Natura 2000-gebieden, terwijl er wel aanwijzingen zijn dat deze gevolgen kunnen optreden, een natuurvergunning nodig is. Er is dus sprake van een overtreding.

3.9 Ter uitvoering van de rechtbankuitspraak hadden GS een nieuw besluit genomen. Dat besluit lag tevens ter beoordeling bij de Afdeling voor. In het nieuwe besluit hadden GS vastgesteld dat sprake was van een overtreding en hadden GS toepassing gegeven aan de Landelijke Handhavingsstrategie (hierna: LHS). GS legden een waarschuwing aan het bedrijf in kwestie op. De Afdeling overweegt ten aanzien daarvan dat GS de LHS mochten toepassen en hebben kunnen volstaan met een waarschuwing.

4 **Beantwoording van uw vragen**

Reikwijdte van de uitspraak

1 *Beperkt deze uitspraak zich tot de desbetreffende percelen in Drenthe, of geldt deze breder voor heel Nederland?*

Naar onze inschatting heeft de uitspraak een bredere werking en is die niet beperkt tot de betreffende percelen in uw provincie. In dit verband is van belang dat het onderzoek waar de Afdeling haar oordeel op baseert, een brede opzet heeft. Uit het onderzoek volgt dat in de vier onderzochte Natura 2000-gebieden in alle vegetatiemonsters bestrijdingsmiddelen zijn aangetroffen. Het onderzoek noemt als mogelijke oorzaak hiervan de teelt van gewassen op nabijgelegen percelen (bloembollen en aardappelen). De Afdeling leidt uit het onderzoek af dat er voldoende aanwijzingen zijn dat ook specifiek het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op de percelen in kwestie significante gevolgen kan hebben voor het Natura 2000-gebied "Holtingerveld". De Afdeling trekt de algemene bevindingen uit het onderzoek dus door naar dit specifieke geval. Goed voorstelbaar is dat dat ook in andere gevallen gedaan zal worden. Dit is alleen anders als deugdelijk onderbouwd kan worden dat de bevindingen uit het onderzoek voor een specifiek geval niet opgaan, bijvoorbeeld omdat het gaat om andere werkzame stoffen die juist niet zijn aangetroffen in de vegetatiemonsters.

2 *Moet de vondst (van het onderzoek van Meten=Weten) van gewasbeschermingsmiddelen in het Natura-2000 gebied Holtingerveld extrapoleren*

naar andere Natura 2000 gebieden? M.a.w. moet ook voor andere gebieden een voortoets gemaakt worden?

Het lijkt ons aannemelijk dat dit het geval is. Uit het onderzoek van de Vereniging Meten = Weten volgt dat in de vier onderzochte Natura 2000-gebieden in alle vegetatiemonsters bestrijdingsmiddelen zijn aangetroffen. Dit roept de vraag op of dit in andere Natura 2000-gebieden dan anders is. Wij achten voorstelbaar dat een bestuursrechter tot het oordeel zal komen dat op basis van het onderzoek moet worden geconcludeerd dat er ook voor andere Natura 2000-gebieden in beginsel aanwijzingen zijn dat er significante gevolgen kunnen optreden als er in een concreet geval gewasbeschermingsmiddelen worden toegepast. Dit is alleen anders als deugdelijk onderbouwd kan worden dat de bevindingen uit het onderzoek voor een specifiek geval niet opgaan (zie ook hiervoor).

3 *Kan deze uitspraak als jurisprudentie dienen voor de teelt van andere gewassen?*

Onzes inziens kan de uitspraak dienen als jurisprudentie voor de teelt van andere gewassen. Het onderzoek van de Vereniging Meten = Weten beperkt zich niet tot lelieteelt, maar noemt (bijvoorbeeld) de teelt van bloembollen en aardappelen in de nabijheid van de onderzochte gebieden als mogelijke oorzaak van de aangetroffen bestrijdingsmiddelen. Gelet hierop, is aannemelijk dat de bestuursrechter in algemene zin van oordeel zal zijn dat er bij het toepassen van bestrijdingsmiddelen in beginsel aanwijzingen zijn dat er significante gevolgen kunnen optreden. Dit is alleen anders als deugdelijk onderbouwd kan worden dat de bevindingen uit het onderzoek voor een specifiek geval niet opgaan (zie ook hiervoor).

4 *Moeten GS in het kader van een handhavingsverzoek vragen om een voortoets waarbij de teler alle gebruikte actieve stoffen moet onderzoeken? Of kunnen significante effecten zonder voortoets (dan wel met voortoets) worden uitgesloten als de teler géén van de actieve stoffen gebruikt die zijn aangetroffen in de onderzoeken van M=W?*

Zoals hiervoor aangegeven is, gelet op de brede opzet van het onderzoek van de Vereniging Meten = Weten, aannemelijk dat de bestuursrechter in algemene zin van oordeel zal zijn dat er bij het toepassen van bestrijdingsmiddelen in beginsel aanwijzingen zijn dat er significante gevolgen kunnen optreden. Naar onze inschatting kan dit echter anders uitvallen als in een concreet geval géén van de stoffen die in het onderzoek in de Natura 2000-gebieden zijn aangetroffen worden toegepast. Het lijkt ons in dat verband wel van belang dat die stoffen in de omgeving van de door de Vereniging Meten = Weten onderzochte gebieden wel (structureel) werden gebruikt. Op die manier kan immers het meest overtuigend worden onderbouwd dat, nu die stoffen niet zijn aangetroffen in de Natura 2000-gebieden, de betreffende stoffen zich niet (of slechts tot een bepaalde afstand) blijken te verspreiden.

Relatie met Ctgb-beoordelingen

- 5 *Wat betekent de uitspraak van de RvS voor een Ctgb-beoordeling als bewijs dat significante effecten uitgesloten zijn?*

Uit de uitspraak van de Afdeling volgt dat een Ctgb-beoordeling niet kan dienen ter onderbouwing van het standpunt dat significante gevolgen voor een Natura 2000-gebied zijn uitgesloten. Voor het uitsluiten van significante gevolgen is onderzoek vereist naar de precieze effecten van een project op de instandhoudingsdoelstellingen van concrete Natura 2000-gebieden. Een Ctgb-beoordeling omvat een dergelijk onderzoek niet. De Ctgb-beoordelingen kunnen dan ook geen uitkomst bieden.

De Afdeling is hier duidelijk over en overweegt in dit verband:

“Daarnaast is ook het standpunt dat een gewasbeschermingsmiddel wordt toegelaten door het Ctgb onvoldoende om te kunnen concluderen dat eventuele effecten op Natura 2000-gebieden uitgesloten zijn. Het Ctgb beoordeelt weliswaar of een middel veilig is voor mens, dier en milieu, maar dit is een andere beoordeling dan is vereist op grond van de Wnb. In de beoordeling door het Ctgb worden niet de gevolgen op specifieke Natura 2000-gebieden beoordeeld en wordt niet gekeken naar de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden.”¹⁵

Dat laat onverlet dat een Ctgb-beoordeling wel kan worden gebruikt als informatiebron, bijvoorbeeld ten aanzien van de werking van bepaalde stoffen en het risico voor de natuur dat hiermee gemoeid zou kunnen zijn. Er zal echter ook een specifiek onderzoek naar de invloed van een project op de instandhoudingsdoelstellingen van de betrokken Natura 2000-gebieden nodig zijn.

- 6 *Welke juridische status hebben Ctgb-beoordelingen binnen de Omgevingswet (Natura 2000-activiteit)?*

Ctgb-beoordelingen kunnen binnen de Omgevingswet niet dienen ter onderbouwing dat significante gevolgen voor een Natura 2000-gebied zijn uitgesloten. In zoverre hebben Ctgb-beoordelingen geen juridische status in het natuurbeschermingsrecht. Wij verwijzen in dit verband terug naar ons vorige antwoord.

¹⁵ ABRvS 2 april 2025, ECLI:NL:RVS:2025:1428, r.o. 5.4.

Toepassing voorzorgsbeginsel

- 7 *Welke concrete bewijslast rust nu precies op ondernemers: volstaat het aantonen van de afwezigheid van significante effecten, of moet elke theoretische twijfel worden weggenomen?*

Als gezegd ligt aan artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn, en dus aan de natuurvergunningplicht, het voorzorgsbeginsel ten grondslag. Niet bepalend is of het project daadwerkelijk significante gevolgen heeft voor een Natura 2000-gebied. Er moet worden *uitgesloten* dat een project dergelijke gevolgen veroorzaakt. Dan pas mag het project doorgang vinden. Dit brengt met zich mee dat, in de situatie dat onzeker is of een project schadelijke gevolgen heeft voor een Natura 2000-gebied, niet tot verlening van de natuurvergunning kan worden overgegaan.¹⁶

De bewijslast ligt bij de ondernemer om aan te tonen dat significante gevolgen uitblijven. Dit betekent niet dat in een voortoets of passende beoordeling steeds al het onderzoek moet worden verricht dat denkbaar is. Vaste rechtspraak is dat een passende beoordeling geen leemten mag vertonen en volledige, nauwkeurige en definitieve constatering en conclusies moet bevatten die elke redelijke wetenschappelijke twijfel over de gevolgen van een project voor de betrokken Natura 2000-gebieden wegnemen.¹⁷ Uit een voortoets moet evengoed buiten elke redelijke wetenschappelijke twijfel volgen dat significante gevolgen niet kunnen optreden. Het criterium is dus dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel mag bestaan dat schadelijke gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen uitblijven. Al het onderzoek dat nodig is om die conclusie te kunnen trekken, moet worden verricht.¹⁸

Hoewel de maatstaf niet is dat elk theoretisch risico moet worden uitgesloten, staat buiten kijf dat er een behoorlijke opgave ligt. Er is immers nog veel onduidelijk over de werking van gewasbeschermingsmiddelen, en dat zal nader moeten worden onderzocht. Gelet op de opgave is voorstelbaar dat de provincie dit, eventueel in IPO-verband, oppakt.

- 8 *Creëert deze uitspraak mogelijk een precedent waarbij ondernemers feitelijk worden verplicht om te bewijzen dat iets niet gebeurt, en hoe verhoudt zich dit tot eerdere jurisprudentie?*

De natuurvergunningplicht is zo ingestoken dat een project pas mag plaatsvinden als is uitgesloten dat er significante gevolgen voor Natura 2000-gebieden optreden. Het is in die zin dus inderdaad aan een ondernemer om aan te tonen dat iets niet gebeurt. De Afdeling schept daarmee in de uitspraak van 2 april 2025 geen nieuw precedent;

¹⁶ HvJ EG 7 september 2004, ECLI:EU:C:2004:482, r.o. 56 en 57.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld HvJ EU 7 november 2018, ECLI:EU:C:2018:822 (PAS-arrest), r.o. 98.

¹⁸ ABRvS 6 maart 2024, ECLI:NL:RVS:2024:951 (ViA15 III), r.o. 26.2.

dit volgt uit de formulering van de natuurvergunningsplicht, waaraan het voorzorgsbeginsel ten grondslag ligt.

Dat het primair aan een initiatiefnemer is om een voortoets of een passende beoordeling op te stellen, laat onverlet dat de provincie dit ook naar zich toe zou kunnen trekken. De provincie zou uiteindelijk tot het opstellen van een generieke voortoets of passende beoordeling kunnen overgaan.

Afstandscriteria en onderzoeksverplichtingen

- 9 *Is er een minimale afstand vanaf Natura 2000-gebieden te definiëren waaronder onderzoek verplicht is? Zo ja welke criteria en methoden zijn juridisch verdedigbaar voor het bepalen van deze afstand?*

Er geldt een verplichting om onderzoek te doen wanneer er aanwijzingen zijn om te veronderstellen dat de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen in een concreet geval significante gevolgen kan veroorzaken in Natura 2000-gebieden. Aan de hand van de thans beschikbare onderzoeken achten wij voorstelbaar dat in de meeste gevallen geconcludeerd zal worden dat dergelijke aanwijzingen er zijn. Zie in dit verband ook onze beantwoording van uw vorige vragen.

Uit de uitspraak van de Afdeling van 2 april 2025 volgt dat in ieder geval 250 meter niet (zonder meer) als grens mag worden genomen waarbuiten significante gevolgen zijn uitgesloten. De Afdeling noemt als reden dat deze grens niet wetenschappelijk onderbouwd is. Denkbaar is dus dat een grens houdbaar is als daar wél een wetenschappelijke onderbouwing aan ten grondslag ligt. Daartoe zal moeten worden aangetoond dat bij de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen op een bepaalde afstand per definitie geen significante gevolgen meer kunnen optreden, bijvoorbeeld omdat gewasbeschermingsmiddelen zich maar tot een bepaalde afstand verspreiden. Wat die afstand precies is, zou per middel kunnen verschillen. Hier zal nader onderzoek naar moeten worden gedaan. Juridisch gezien is vereist dat wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat gewasbeschermingsmiddelen buiten die afstand geen schadelijke gevolgen voor Natura 2000-gebieden hebben. Aan die maatstaf zal het onderzoek moeten voldoen.

- 10 *Zijn er jurisprudentie of richtlijnen beschikbaar die duidelijkheid geven over de noodzakelijke afstand en vereiste onderzoeken?*

De discussie over gewasbeschermingsmiddelen in relatie tot Natura 2000-gebieden is relatief nieuw. Er is nog geen bruikbare rechtspraak voorhanden ten aanzien van dit vraagstuk.

Bij gewasbeschermingsmiddelen ziet de discussie onder meer op de vraag op welke wijze stoffen zich verspreiden in de lucht. In dat opzicht kan de vergelijking worden getrokken met stikstofdepositie. Het rekenprogramma AERIUS Calculator berekent de stikstofdepositie die als gevolg van een plan of project in Natura 2000-gebieden plaatsvindt. In de rechtspraak heeft een uitgebreid debat plaatsgevonden over de rekenafstand die AERIUS Calculator zou moeten bevatten. Uiteindelijk heeft de Afdeling de rekenafstand van 25 kilometer aanvaardbaar geacht. Niet omdat er buiten die afstand geen stikstofdepositie meer plaatsvindt, maar omdat elk rekenmodel een grens heeft waarbuiten het geen wetenschappelijke betrouwbare uitspraken meer kan doen. De grens van 25 kilometer is de maximale afstand waarbinnen de stikstofdepositie van een individuele bron met voldoende wetenschappelijke zekerheid aan die bron kan worden toegerekend. De Afdeling acht dit in overeenstemming met artikel 6, derde lid, van de Habitatrictlijn.¹⁹

In het geval van gewasbeschermingsmiddelen is de discussie nog veel minder ver gevorderd. Er zal in de eerste plaats duidelijk moeten worden hoe de verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen precies in zijn werk gaat. Wellicht kunnen die bevindingen op langere termijn worden verwerkt in een rekenmodel (hoewel het bij gewasbeschermingsmiddelen gaat om een complexer geheel, gelet op het feit dat er sprake is van veel verschillende stoffen). Vervolgens kan de vraag worden beantwoord of er net als bij stikstofdepositie een maximale rekengrens is die in dat model moet worden verwerkt.

Voor zo ver het gaat om de vereiste onderzoeken, hebben wij eerder in ons advies uiteengezet dat – ongeacht of een voortoets of een passende beoordeling wordt opgesteld – de maatstaf is dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel mag bestaan dat significante gevolgen uitblijven.

Praktische uitvoerbaarheid

- 11 *Welke mogelijkheden hebben ondernemers om juridisch houdbaar aan te tonen dat er geen significante effecten zijn?*

Ondernemers kunnen een bureau inschakelen om een voortoets of passende beoordeling op te stellen. Daarin zal onderzocht moeten worden of de gewasbeschermingsmiddelen zich in het concrete geval verspreiden tot in het Natura 2000-gebied en zo ja, in welke mate. Vervolgens zullen de ecologische effecten van de gewasbeschermingsmiddelen in de Natura 2000-gebieden moeten worden onderzocht. De vraag zal moeten worden beantwoord of het project in kwestie, afzonderlijk of in

¹⁹ ABRvS 5 april 2023, ECLI:NL:RVS:2023:1299 (ViA15 II).

combinatie met andere plannen of projecten, de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden in gevaar kan brengen of brengt.

12 *Zijn er precedentes die kunnen dienen als houvast bij het uitvoeren van de voorgeschreven voortoets?*

Als gezegd is de discussie over gewasbeschermingsmiddelen in relatie tot Natura 2000-gebieden relatief nieuw. Er is nog geen bruikbare rechtspraak voorhanden ten aanzien van dit vraagstuk.

Wel is het zo dat er momenteel een Friese zaak bij de Afdeling voorligt waarin een project-specifieke voortoets is uitgevoerd. In die voortoets is aan de hand van metingen aangetoond dat er in dat specifieke geval geen verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen in een Natura 2000-gebied plaatsvindt. Dat is logischerwijs een manier om vast te stellen dat significante gevolgen uitblijven. Toekomstige rechtspraak zal moeten uitwijzen hoe de Afdeling hiernaar kijkt.

In de betreffende zaak ligt ook voor of het huidige gebruik van gewasbeschermingsmiddelen moet worden aangeduid als één-en-hetzelfde-project ten opzichte van de toestemming die gold op de referentiedatum. Tevens ligt de vraag voor of, voor zover geen sprake is van één-en-hetzelfde-project, de wijzigingen die hebben plaatsgevonden dan aangemerkt kunnen worden als zogeheten 'standaardonderdelen' die in de voortoets mogen worden betrokken.²⁰ Zoals eerder opgemerkt, valt pas als ook die discussies zijn beslecht volledig te overzien wat de gevolgen van de uitspraak zijn voor uw provincie en de agrarische sector, en is pas dan duidelijk in welke gevallen een ecologische voortoets of passende beoordeling aan de orde is.

13 *Welke juridische argumenten kunnen worden gebruikt om bepaalde gewasbeschermingsmiddelen standaard te kunnen uitsluiten van een verplichte individuele voortoets?*

Uitgangspunt is dat projecten individueel beoordeeld moeten worden. Hierop bestaan echter uitzonderingen.²¹ Daarbij is de kern van de zaak dat een generieke beoordeling mogelijk is, mits die beoordeling aan dezelfde vereisten voldoet als de vereisten waar een individuele beoordeling aan moet voldoen. Een generieke voortoets is dus mogelijk als voor alle projecten die daarin zijn onderzocht de conclusie kan worden getrokken dat op grond van objectieve gegevens met zekerheid kan worden uitgesloten dat die projecten afzonderlijk of in combinatie met andere projecten significante gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000-gebieden. De conclusie is dan dat er voor al die projecten geen natuurvergunning nodig is.²² Een generieke passende beoordeling is

²⁰ HvJ EU 15 juni 2023, ECLI:EU:C:2023:477 (Eco-Advocacy), r.o. 49.

²¹ HvJ EU 7 november 2018, ECLI:EU:C:2018:882 (PAS-arrest), r.o. 94.

²² ABRvS 2 november 2022, ECLI:NL:RVS:2022:3159 (Porthos I), r.o. 27-27.5.

mogelijk als voor alle projecten die daarin zijn onderzocht de conclusie kan worden getrokken dat die projecten afzonderlijk of in combinatie met andere projecten de natuurlijke kenmerken van de Natura 2000-gebieden niet aantasten.²³ Dan is de conclusie in principe dat er wel een natuurvergunning nodig is, maar die zou dan met een verwijzing naar de generieke passende beoordeling kunnen worden verleend.

Een generieke beoordeling zou bijvoorbeeld aangewezen kunnen zijn voor de middelen waarvan kan worden vastgesteld dat die zich niet, of slechts tot een beperkte afstand, verspreiden. Ook kan een generieke beoordeling aangewezen zijn voor de middelen waarvan in algemene zin ecologisch kan worden onderbouwd dat die niet schadelijk zijn voor de beschermde habitattypen en leefgebieden in een Natura 2000-gebied.

- 14 *Is het juridisch houdbaar om generieke protocollen te hanteren voor veelgebruikte middelen, waardoor ondernemers minder individuele bewijslast hebben?*

Het is mogelijk om generieke protocollen te hanteren voor veelgebruikte middelen, mits voldaan wordt aan de vereisten van een generieke voortoets of generieke passende beoordeling. Een protocol zou bijvoorbeeld aangewezen kunnen zijn voor de middelen waarvan kan worden vastgesteld dat die zich niet, of slechts tot een beperkte afstand, verspreiden. Ook kan een protocol aangewezen zijn voor de middelen waarvan in algemene zin ecologisch kan worden onderbouwd dat die niet schadelijk zijn voor de beschermde habitattypen en leefgebieden in een Natura 2000-gebied. We verwijzen in dit verband terug naar ons antwoord op de vorige vraag.

Handhavingsimplicaties

- 15 *Wat zijn de juridische consequenties voor provincies bij het handhaven van deze uitspraak? Hoe moeten provincies omgaan met bestaande situaties waarbij nog geen vergunning is aangevraagd?*

Uitgangspunt is dat een bestuursorgaan in de regel gebruik moet maken van een bevoegdheid om handhavend op te treden. Dit wordt ook wel aangeduid als de beginselplicht tot handhaving. Dit is anders als handhavend optreden in een concreet geval onevenredig is. Dit is bijvoorbeeld zo als er sprake is van concreet zicht op legalisatie, maar ook in andere gevallen kunnen er omstandigheden zijn waaraan een zodanig zwaar gewicht moet toekomen dat het algemeen belang dat gediend is met handhaving daarvoor moet wijken. De Afdeling heeft recentelijk, op 5 maart 2025, nogmaals bevestigd dat het uitgangspunt echter is en blijft dat bij een overtreding

²³ ABRvS 29 mei 2019, ECLI:NL:RVS:2019:1603 (PAS-uitspraak), r.o. 5-5.2.

handhavend moet worden opgetreden.²⁴ Voor een uitzondering zal niet snel plaats zijn.

Dat betekent niet dat de provincie direct moet handhaven. Het bevoegd gezag mag een redelijk handhavingsbeleid voeren. Dat beleid kan inhouden dat er eerst een waarschuwing wordt gegeven. De uitspraak van 2 april 2025 laat dat ook zien. Daar overwoog de Afdeling dat GS konden volstaan met een waarschuwing en niet direct tot oplegging van een last onder dwangsom of bestuursdwang hoefden over te gaan.

16 *Geldt voor deze situaties een overgangstermijn, vergelijkbaar met de overgangstermijn uit de uitspraak van 18 december 2024?*

De overgangperiode die de Afdeling in de uitspraak van 18 december 2024 heeft geïntroduceerd is uitzonderlijk en ziet op een hele specifieke situatie. De overgangperiode is ingegeven vanuit de voorheen geldende rechtspraak van de Afdeling over interne saldering. Die rechtspraak kwam er op neer dat er in situaties van interne saldering sinds 1 januari 2020 geen vergunningplicht meer gold.²⁵ Uit de 18 december-uitspraak blijkt dat die vergunningplicht toch wel gold. Vanuit een oogpunt van rechtszekerheid heeft de Afdeling een overgangperiode geïntroduceerd. Ondernemers die in de periode 1 januari 2020-1 januari 2025 op basis van de voorheen geldende rechtspraak van de Afdeling hun project hebben gerealiseerd (althans daarmee zijn aangevangen), kunnen gedurende vijf jaar niet geconfronteerd worden met handhaving. Ondernemers die vóór 1 januari 2020 hun project hebben gerealiseerd, vallen dus niet onder de overgangperiode, ook al kon ook in die gevallen op basis van de voorheen geldende rechtspraak van de Afdeling uiteindelijk worden geconcludeerd dat er geen natuurvergunning meer voor nodig was. De reikwijdte van de groep die onder de overgangperiode valt is, kortom, echt beperkt tot de groep die op basis van de rechtspraak van de Afdeling volledig in goed vertrouwen is aangevangen met zijn project.

De situatie die zich nu met betrekking tot de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen voordoet, is niet (volledig) vergelijkbaar. Het is immers niet zo dat het vaste rechtspraak van de Afdeling was dat voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen geen natuurvergunning nodig was. Wij verwachten dan ook niet dat de bestuursrechter tot het oordeel zal komen dat er een overgangperiode, vergelijkbaar met die uit de 18 december-uitspraak, moet gelden.

Wij begrijpen dat uw vraag is ingegeven vanuit de gedachte dat men al sinds jaar en dag gewasbeschermingsmiddelen toepast en een lange tijd in de veronderstelling leefde dat hiervoor geen natuurvergunning nodig was. Dat, in combinatie met het feit dat vergunningverlening op dit moment in veel gevallen niet mogelijk is, omdat de

²⁴ ABRvS 5 maart 2025, ECLI:NL:RVS:2025:678.

²⁵ ABRvS 20 januari 2021, ECLI:NL:RVS:2021:71.

precieze gevolgen van de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen voor Natura 2000-gebieden in veel gevallen nog onbekend zijn, roept begrijpelijkerwijs de vraag op of er toch geen grond bestaat om een bepaalde gedoogperiode te introduceren. Uitgangspunt is echter dat bij de constatering van een overtreding in principe gehandhaafd moet worden. Uitzonderingen hierop worden niet snel aangenomen. Alleen als er een heel duidelijk plan van aanpak komt, waarin hele concrete termijnen worden gesteld en ook een volwaardige plek wordt gegeven aan het natuurbelang, lijkt ons dat dit enige kans van slagen kan hebben. Wij wijzen in dit verband ter vergelijking op de rechtspraak van de Afdeling over de PAS-melders. Daarover oordeelde de Afdeling dat er weliswaar tijdelijk van handhaving mag worden afgezien, maar alleen als er een "redelijk evenwicht" is tussen het belang van de PAS-melder en het natuurbelang.²⁶ De focus zou bijvoorbeeld kunnen liggen op de vraag in hoeverre het in een concreet geval voor de aangewezen natuurwaarden verschil maakt of de activiteit nu stopt of over één jaar. Als ecologisch te onderbouwen valt dat dat niet, althans weinig uitmaakt, zou het standpunt kunnen worden ingenomen dat handhavend optreden het komende jaar onevenredig is, en zou het komende jaar kunnen worden benut om het benodigde nadere onderzoek te verrichten en de vergunningverlening op gang te brengen.

Wij benadrukken dat, wanneer geconcludeerd moet worden dat zich geen uitzondering voordoet om af te zien van handhaving, de provincie niet gehouden hoeft te zijn om direct tot handhaving over te gaan. Er zal in de regel eerst volstaan kunnen worden met een waarschuwing. In de tussentijd zal het benodigde nadere onderzoek in gang kunnen worden gezet. Als hiermee voortvarend aan de slag wordt gegaan, kan het zo zijn dat tegen de tijd dat handhaving concreet in beeld komt tot vergunningverlening kan worden overgegaan.

17 *Is er juridisch ruimte om dit jaar af te zien van handhavend optreden en te volstaan met een waarschuwing? En geldt dat ook voor de jaren na 2025?*

Als gezegd mag een bestuursorgaan een redelijk handhavingsbeleid voeren. Dat beleid kan inhouden dat er eerst een waarschuwing wordt gegeven. Daar zal in de regel in de eerste plaats mee kunnen worden volstaan. Uiteindelijk zal, indien de overtreding niet wordt opgeheven, moeten worden overgegaan tot het opleggen van een herstelsanctie. Dit is alleen anders als handhavend optreden in een concreet geval onevenredig is. Zie in dit verband ons antwoord op de vorige vragen.

²⁶ Zie bijvoorbeeld ABRvS 28 februari 2024, ECLI:NL:RVS:2024:838.

datum 16 mei 2025
onze ref. RR/SvW/11024036

20/20

Afronding

Tot zover onze beantwoording van uw vragen. Tot een nadere toelichting zijn wij altijd bereid.

Hoogachtend,
Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V.

Lelieteel in Drenthe, achtergrondinformatie

Inhoud

1. Areaal lelieteelt in Drenthe	2
2. Milieubelastingspunten (MBP)	4
3. CBS cijfers gewasbescherming gebruik (werkzame stof per hectare)	5
4. Lelieteel vs sierteelt	6
5. KPI dashboard (Pilot AKKERBOUW)	7
6. Toelatingen gewasbescherming = HAZARD BASED	8
7. Waarom gewasbescherming	11
8. Waarom gewasrotatie	12
9. DRD-klasse (drift reducerende doppen)	13
10. DRT klasse (drift reducerende technieken)	14
11. Integrated Crop Management Geïntegreerd telen	16
12. Innovatie : Plaatsspecifiek toepassen (spotsprayer)	17
Monitoring BOSsysteem Beslissing ondersteund systeem	17
13. Dosis bepaald de giftigheid	19
14. Referentie situatie	20
15. Projecten/Programma's in Drenthe mbt lelieteelt (ism met provincie)	21
16. M=W artikel meetpunten in N2000	22

1. Areaal lelieteelt in Drenthe

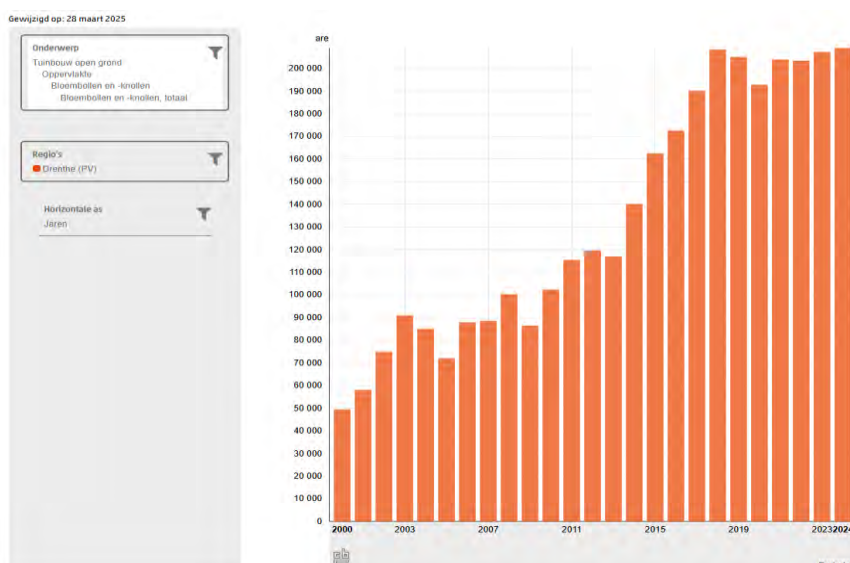
Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/80780ned>

Sinds 2021 is het areaal lelieteelt in Drenthe telkens rond de 1400 hectare. Afbeelding 01 geeft de verschillende teelten weer die vallen onder bloembollen en -knollen. De tabel geeft het oppervlakte aan in ares (100 are= 1 hectare). In Drenthe is totaal 146.874 hectare cultuurgrond wat voor landbouw wordt gebruikt, waarvan 1400 hectare lelieteelt. De CBS cijfers komen vanuit de landbouwtelling (RVO, opgave per perceel). Vanuit de telers zijn de opgegeven hectares voor bv keuring altijd minder omdat de kopakkers en rijpaden in percelen niet worden beteeld.

		Drenthe (PV)							
		2001	2002	2007	2012	2021	2022	2023	2024
Onderwerp ▾									
Tuinbouw open grond									
Oppervlakte									
Bloembollen en -knollen									
Bloembollen en -knollen, totaal	are	58 054	74 907	88 582	119 664	203 969	203 408	207 264	209 042
Dahlia	are	.	.	600	0	66	66	67	75
Gladiolen	are	700	532	1 460	4 048	13 084	8 628	6 671	8 191
Hyacinten	are	0	0	200	1 000	1 111	1 050	1 051	920
Irissen	are	0	0	0	0	0	0	409	0
Krokussen	are	0	23	675	1 723	1 021	3 511	4 438	2 032
Lelies	are	55 188	68 523	75 620	96 074	134 352	144 722	140 350	135 026
Narcissen	are	66	369	571	1 903	3 260	1 459	1 196	1 074
Tulpen	are	1 730	3 980	9 027	14 916	33 926	29 703	34 533	38 650

afbeelding 01: CBScijfers; oppervlakte teelt in ares, van verschillende bollen in Drenthe.

Afbeelding 02 geeft de oppervlakte bloembollen en-knollen weer in een grafiek, hierin is te zien dat de groei enigszins stabiliseert de afgelopen jaren. Wanneer er wordt gekeken naar alleen de lelieteelt in afbeelding 03, is het oppervlakte de laatste jaren niet toegenomen. Om een indruk te krijgen welke oppervlakte in Drenthe wordt gebruikt voor bepaalde teeltgroepen is afbeelding 04 nog toegevoegd.

Afbeelding 02: oppervlakte in ares bloem in Drenthe

Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar regio

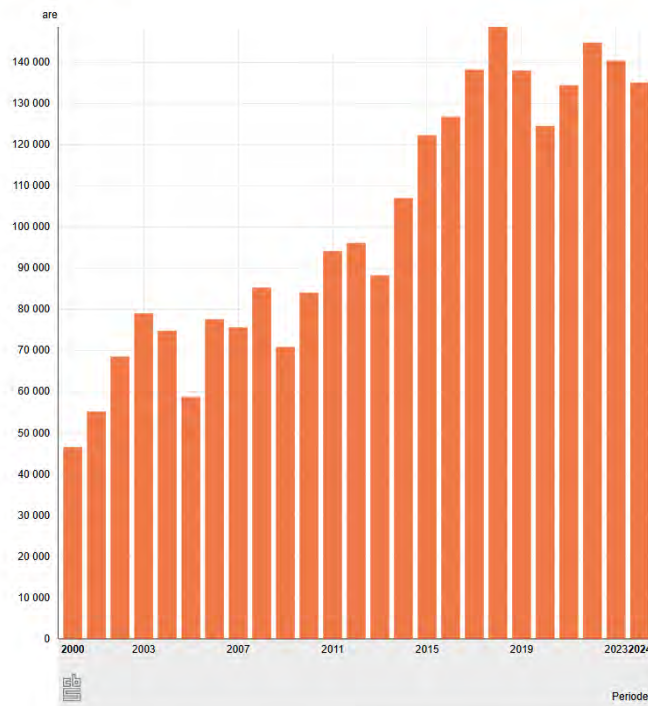

Gewijzigd op: 28 maart 2025

Onderwerp
 Tuinbouw open grond
 Oppervlakte
 Bloembollen en -knollen
 Lelies

Regio's
 Drenthe (PV)

Horizontale as
 Jaren

Afbeelding 03: oppervlakte in ares lelieteelt in Drenthe.

Onderwerp	Drenthe (PV)							
	2000	2005	2010	2015	2020	2022	2023	2024
Grondgebruik								
Oppervlakte								
Cultuurgrond								
Cultuurgrond, totaal	are 15 926 401	15 409 795	15 032 469	14 960 970	14 833 887	14 735 386	14 708 169	14 687 422
Akkerbouw	are 7 132 047	6 665 189	6 016 777	5 548 064	5 930 475	6 064 133	6 133 513	6 096 568
Tuinbouw open grond	are 123 493	145 773	190 467	271 964	310 094	312 649	311 691	311 626
Tuinbouw onder glas	are 26 690	23 871	19 375	14 723	17 949	19 798	18 697	15 092
Grasland en groenvoedergewassen	are 8 644 171	8 574 962	8 805 850	9 126 219	8 575 369	8 338 806	8 244 268	8 264 136
Niet-cultuurgrond								
Niet-cultuurgrond, totaal	are 1 576 560	1 339 286	1 459 613	1 479 126	1 323 805	.	1 796 547	.

Afbeelding 04 :Tabel met oppervlaktes en de verschillende groepen teelten

2. Milieubelastingspunten (MBP)

Bron: [CLM milieumeetlat](#)

De milieubelasting van gewasbescherming wordt uitgedrukt in de CLM milieumeetlat. De Milieumeetlat is een puntensysteem waarmee wordt aangegeven hoe schadelijk een middel is voor het milieu. Het biedt de mogelijkheid om bij de middelenkeuze niet alleen rekening te houden met effectiviteit en prijs, maar ook met de neveneffecten van de middelen op de omgeving. Daarnaast kan de Milieumeetlat worden gebruikt om de totale milieubelasting van een seizoen te bepalen en bijvoorbeeld te vergelijken met collega's. Op die manier is ook te bepalen welke milieuwinst de keuze voor niet-chemische bestrijding (zoals mechanische onkruidbestrijding) oplevert. De meetlat berekent en vergelijkt de effecten van gewasbeschermingsmiddelen op vier criteria:

1. risico voor waterleven (oppervlaktewater)
2. risico voor bodemleven
3. risico op uitspoeling naar het grondwater
4. 4. risico voor nuttige organismen (bestrijders en bestuivers)

De grens van 100 MBP is een factor 100 lager dan een schade van 50% acute sterfte (LC50) van het meest gevoelige (geteste) water organisme (vissen, watervlooien, waterplanten) of factor 10 lager dan de maximaal toelaatbare chronische blootstelling (NOEC: No Effect Concentration). Voor MBP bodemleven ligt het iets anders, hierbij is MBP 100 een factor 10 lager dan de LC50 voor regenwormen. Deze milieubelasting wordt als overzicht ook weergegeven in MBP-kaarten, zie afbeelding 05. Verschillende middelen staan hier overzichtelijk onder elkaar. Hierdoor kunnen er keuzes worden gemaakt welke middel de teler wil toepassen.

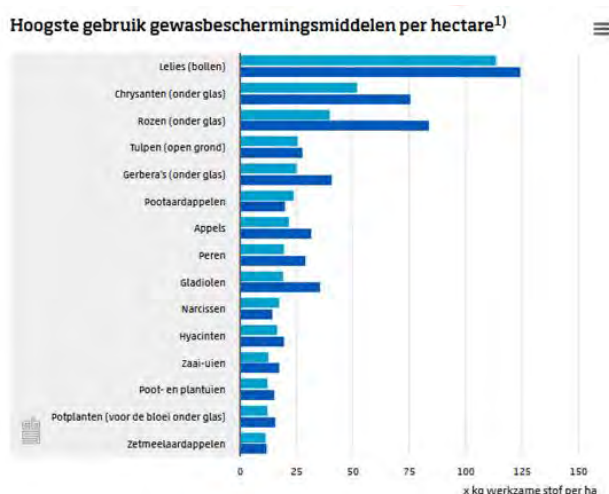
MILIEUBELASTINGSKAART Zetmeelaardappel		1,5-3% organische stof 0,5% drift		 					
Middel	Doserings- (kg/ha of l/ha)	Milieubelasting (MBP)			Bestu- vers	Bestrij- ders			
		Water- leven	Bodem- leven	Grond- water					
Onkruidbestrijding, voor opkomst									
Agil 100 EC	1,5	27	2	0	A	?			
Arcade	4	85	136	56	B	?			
Balistik, Centurion Plus	2,5	1	63	28	B	?			
Basagran (LDS dosering na opkomst)	0,2	0	0	40	A	?			
Boxer, Roxy	4	51	136	0	B	?			
Buzzin	0,75	56	4	90	A	?			
Challenge	1,5	27	29	0	A	?			
CHANON 600	2	18	38	0	A	?			
Citation	0,5	38	3	60	A	?			
Clomate, Sirtaki	0,25	1	3	450	B	?			
Croppguard Clethodim 120 EC, WOPRO-Clethodim 2 & 120 gr/l	2,5	1	63	28	B	?			
Croppguard Metribuzin 600 SC, WOPRO Metribuzin 2 & 600 SC	0,75	49	3	75	A	?			
Fidox 800 EC	4	128	136	0	B	?			
Focus Plus	2	0	0	260	A	?			
Focus Plus	5	0	0	650	A	?			
glyfosaat 360 g/l (diverse middelen)	6	3	108	198	A	A			
glyfosaat 480 g/l (diverse middelen)	4,5	5	108	198	A	A			
Gofor	2	150	32	84	A	?			
Inter turion	2	0	50	22	B	?			
Mistral 70 WG	0,25	19	1	30	A	?			
Pilot	2	10	0	0	A	?			
Proman	2	15	12	106	A	?			
Quickdown	0,4	37	11	2	A	?			
Sencor SC	0,15	10	1	15	A	?			
Sencor SC	0,75	49	3	75	A	?			
Targa Prestige	2,5	1	0	0	A	?			
Tilia, Fusilade Max	2	6	2	2.000	A	?			

Afbeelding 05: Milieubelastingkaart voorbeeld zetmeelaardappelen, tevens geven de verschillende icoontjes andere restricties aan van het desbetreffende middel.

3. CBS cijfers gewasbescherming gebruik (werkzame stof per hectare)

Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/85130NED?q=gewasbescherming>

Om de 4 jaar word het 'gebruik van gewasbescherming' gepubliceerd over een teeltjaar. De data van 2021-2016 en 2020 is gepubliceerd. Het seizoen 2024 zal eind 2025 beschikbaar komen. De lelieteelt zal hier in 2024 naar verwachting minder belastend uitkomen. Dit vooral omdat er gebruik wordt gemaakt van andere middelen en omdat er ook stappen zijn gezet in een duurzamere teelt. Maar ook omdat de werkwijze met **minerale olie (paraffine olie)** wordt aangepast in het verwerken van de cijfers. Minerale olie is ook toegestaan in de biologische teelt en wordt tevens gebruikt in gangbare akkerbouw gewassen. In de biologische en gangbare akkerbouw wordt het genoteerd als "hulpstof" en valt het niet onder gewasbescherming. De werkzame kilogrammen worden niet meegerekend in de CBS cijfers. In de lelieteelt wordt het gebruik van **minerale olie (paraffine olie)** bij deze cijfers gezien als gewasbescherming. Hierdoor valt deze teelt ongeveer 80 kg werkzame stof per hectare hoger uit. Tevens is deze minerale olie SKAL gecertificeerd en is toegestaan in de biologische teelten. Waarom dit onderscheid er is, is onbekend. CBS heeft aangegeven dit voor 2024 te corrigeren.

Afbeelding 06: het aantal kg werkzame stof per hectare gebruikt in bepaalde teelten
 Let op: cijfers van 2020, mede door de verschillende stappen in de verduurzaming van de teelt zal deze waarde anders uitvallen.

Het aantal kilogrammen werkzame stof wat wordt toegepast zegt niets over de toxiciteit van het middel. Afbeelding 07 laat het verschil zien. Bijvoorbeeld een toepassing met olie-H (minerale olie) geeft 5,76 kg/ha werkzame stof. Bij toepassing met het middel 5.1.2.e is de milieubelasting veel hoger maar de hoeveelheid werkzame stof toegepast is 0,010 kg/ha, zie afbeelding 07.

Middel	Dosering (kg/ha of l/ha)	Drift (%) ?
OLIE-H	6.00	0.5
TITUS	0.04	0.5
Geen	1.00	1.00

Ik ga akkoord met de gebruiksvoorwaarden [\[download\]](#)

[Bekijk milieubelastingpunten](#)

Middel	Werkz. stof (kg/ha)	Milieubelastingpunten			Risico	
		Waterleven	Bodemleven	Grondwater	Bestuivers	Bestrijders
OLIE-H	5.760	3	24	6	B	B
TITUS	0.010	0	0	232	A	?

afbeelding 07: Milieubelasting voor twee toepassingen, zie de verschillend in kg/ha werkzame stof en de milieubelasting.

4. Lelieteel vs sierteelt

Bron:

1. <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2024/10/22/open-sierteelt-leeft-voorschriften-juist-middelengebruik-onvoldoende-na>
2. [file:///C:/Users/hellen/Downloads/risicobeoordeling-sierteeltketen%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/hellen/Downloads/risicobeoordeling-sierteeltketen%20(1).pdf)

Sierteelt is de teelt van planten die worden verkocht voor hun decoratieve waarde. Dit zijn andere teelten en hier vallen de meeste hectares lelieteelt in Drenthe niet onder.

De sierteelt is zeer divers met zowel teelten onder glas, met name potplanten en snijbloemen, als teelten in de open grond, met name boomkwekerijgewassen, vaste planten en snijbloemen. De lelies die worden verwerkt in boeketten of gekweekt in potjes worden meestal in kassen gekweekt en vallen dan wel onder sierteelt.

Tot ver in de tweede helft van de twintigste eeuw bleef het areaal lelies beperkt. Lelies werden voornamelijk gebruikt als tuinplant. Nieuwe lelies werden vermeerderd uit zaad, vaak op kleine bedrijfjes die de teelt combineerden met hun andere activiteiten. Pas nadat er, in eerste instantie in de Verenigde Staten van Amerika, succesvolle kruisingen zijn gemaakt die geschikte lelies voor de bloemenhandel opleverden, groeit het areaal. De afzet van lelies via de bloemenhandel heeft de groei sterk bevorderd. De aanwezigheid in Nederland van de bloemenveilingen die exporteren naar vrijwel alle landen van de wereld is daarbij van groot belang geweest. Lelies laten zich via schubben en weefselkweek snel vermeerderen. Daardoor kunnen nieuwe veelbelovende soorten relatief snel op de markt worden gebracht. In de afgelopen decennia zijn er snelle wisselingen in het aanbod van soorten geweest. Voor veredelaars en telers is het een uitdaging om steeds maar weer de smaak van de consument in te schatten. In eerste instantie was een mooie opstaande bloem in verschillende kleuren het belangrijkste doel, resistentie tegen ziekten en kwalen krijgt in de laatste jaren meer aandacht.

De meeste percelen lelies in Drenthe worden geteeld voor de vermeerdering van uitgangsmateriaal, een soort halffabricaat. De telers worden afgerekend op de hoeveelheid en bolgrootte. Het gaat in deze teelt om de bollen en niet om de bloemen.

5.KPI dashboard (Pilot AKKERBOUW)

Bron: <https://www.provincie.drenthe.nl/duurzaamboerendrenthe/meedoen/praktijkpilot-akkerbouw/>

De praktijkpilot is een vervolg op de akkerbouwpilot van 2024 en zal nog dieper in gaan op twee specifieke onderwerpen: gewasbescherming en stikstofbodemoverschot. Deze thema's zijn bijzonder actueel en bij een eventuele landelijke versnelling op deze onderwerpen is praktijkervaring essentieel. Bij doelsturing gaan boeren zelf aan de slag om in bedrijfsvoering bij te dragen aan de opgaven in het landelijk gebied, zoals stikstof of klimaat. Veel van deze opgaven worden door beleidsmakers vertaald naar concrete maatregelen op het boerenierf. Deze maatregelen zijn echter niet altijd praktisch uitvoerbaar, ze gaan vaak ten koste van (financiële) opbrengst en de maatregelen versterken elkaar soms of werken elkaar juist tegen.

Kritische prestatie indicatoren

Doelsturing geeft boeren de mogelijkheid om hun eigen vakmanschap in te zetten in het realiseren van de opgaven. De opgaven worden dan vertaald naar concrete doelen, uitgedrukt in kritische prestatie indicatoren (KPI's) waar boeren weer zelf op kunnen sturen. Zoals het aantal milieubelastingspunten voor gewasbescherming of het gebruik van meststoffen in relatie tot de teelt en gewaskeuze.

Drie pijlers

Om te komen tot een systeem van doelsturing staan drie belangrijke pijlers centraal: vakmanschap, betrouwbaarheid en waardering. Kortom: Kan de ondernemer inderdaad sturen op de gekozen KPI's met zijn eigen vakmanschap, zijn de gegevens om de KPI scores te bepalen voldoende betrouwbaar en zijn de genomen maatregelen financieel aantrekkelijk, zodat er een gezonde bedrijfsvoering mogelijk is. De Drentse akkerbouwers gaan in de praktijk met deze vraagstukken aan de slag. Ze leveren hun gegevens aan uit verschillende systemen en delen kennis en ervaring over de te nemen maatregelen. Dat doen ze onder meer in studiegroepen.

In het KPI dashboard wordt gebruik van gewasbescherming ook geregistreerd in twee verschillende KPI's:

1. Hoeveel MBP's(milieu belasingspunten) per hectare maakt het bedrijf gebruik van.
2. Aantal overschrijdingen (boven de 100 punten)

In het dashboard wordt inzichtelijk hoe je teelt ten opzichte van de referentie groep. Zie hieronder tevens een vergelijk met voorgaande jaren. In 2025 wordt in het initiatief de drentse lelie ook met lelietelers gebruik gemaakt van dit dashboard. Om hiermee een robuust KPI-systeem te ontwikkelen die sector overstijgend gebruikt kan worden.

6. Toelatingen gewasbescherming = HAZARD BASED

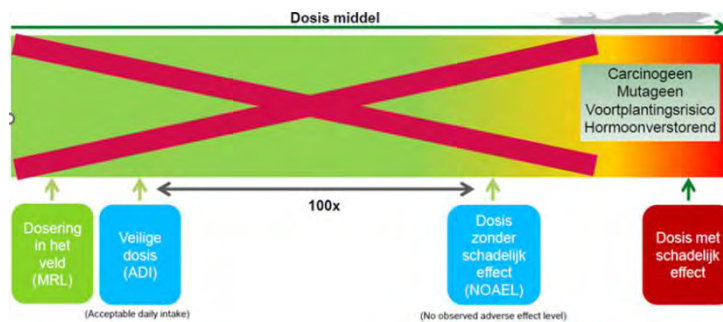
De EFSA moet eerst op Europees niveau een actieve stof toelaten en keuren voordat het toegepast mag worden in een gewasbeschermingsproduct. De keuring van gewasbeschermingsmiddelen voor gebruik in Nederland voert het Ctgb uit.

De toelating van stoffen door het Ctgb in de EU is uniek. Als enige lidstaat worden middelen in Nederland 'Hazard based' beoordeeld. Dat betekent dat het gebaseerd is op gevaar, terwijl andere lidstaten dit baseren op risico. Gevaar is er alleen wanneer er ook blootstelling is, bv een haai is alleen gevaarlijk wanneer je in het water bent, op de kant ben je veilig.

Gevaar (hazard) + blootstelling (expose) = Risico (risk)

Tevens past het Ctgb een soort van **voorzorgprincipe** toe bij het toelaten van een middel. Wanneer een stof Carcinogeen (kankerverwekkend), Mutageen (genetische veranderingen veroorzaakt), hormoonverstorend of voortplantingsrisico's veroorzaakt wordt deze niet toegelaten. Ook past men een risicofactor toe. De veilige dosis is altijd 100 x lager dan de NOAEL dosering.

afbeelding 09: ingebouwde risicofactor tijdens toelating

Voor elk middel is er een MRL, het 'maximum residu level' bepaald wat op een product mag zitten voor consumptie. Deze MRL is in het algemeen 100 keer lager dan de laagste dosis die enig effect kan hebben voor mens en dier. Er worden regelmatig proeven gedaan om te kijken of er wordt voldaan aan de MRL's op ons voedsel.

(NOAEL) de grootste concentratie of hoeveelheid van een stof die door middel van experimenten of observaties wordt gevonden, die onder vastgestelde blootstellingsomstandigheden geen waarneembare nadelige verandering in de morfologie, functionele capaciteit, groei, ontwikkeling of levensduur van het doelorganisme veroorzaakt'.

Dossier-eisen voor een toelating zijn:

- Werkzaamheid moeten we aantonen (geen stof op de markt dat niet werkt)
- Fysisch/chemisch – analyse methode
- Humaan
- Residu in voedsel
- Teelten aanvraag -residu gegevens
- Gedrag in milieu – hoe verspreid deze zich op diverse manieren (uitspoeling, verdamping, drift ed)
- Ecotoxicologie studie verplicht – effecten op mens, dier en milieu

Afbeelding 10: toelating

Halfwaardetijd / persistentie van een stof is de mate van tijd die nodig is voor de afbraak, Ctgb kijkt hier ook na. Hierdoor zijn de effecten van re-emissie (na toepassing weer opwaaien) minimaal.

Er vindt altijd herregistratie plaats na 10 jaar waarbij de stof opnieuw beoordeeld wordt. Voorbeeld van een toelatingsonderzoek : gewasbeschermingsmiddel Lentagran https://ctgb-documents-prd-eu-central-1-129851440513.s3.eu-central-1.amazonaws.com/4b2825ad556578c773ff4481ff75ac26_20130613_140502_12915.PDF

Voorbeeld: cafeïne is te giftig om goedgekeurd te worden als gewasbescherming als deze stof een goedkeuring zou krijgen.

UITVOERINGSVERORDENING (EU) 2024/2766 VAN DE COMMISSIE
van 30 oktober 2024
tot niet-goedkeuring van 1,3,7-trimethylxanthine (cafeïne) als basisstof overeenkomstig Verordening (EG) nr. 1107/2009 van het Europees Parlement en de Raad betreffende het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen

) Wat het effect van cafeïne op het milieu betreft, merkte de EFSA op dat de parametrische grenswaarde voor drinkwater van 0,1 µg/l die op cafeïne van toepassing zou zijn als cafeïne als werkzame stof zou worden goedgekeurd, voor de in de aanvraag aangevraagde toepassingen aanzienlijk zou worden overschreden. Volgens de EFSA kan ook een aanzienlijke blootstelling van oppervlaktewater worden verwacht. Bovendien waren de beschikbare gegevens ontoereikend om een aanvaardbaar risico voor niet-doelorganismen aan te tonen.

Afbeelding 11: afwijzing cafeïne als basisstof

Vergeleken met andere Europese landen, zijn in de periode van 2020-2024 het aantal vrijstellingen dat is afgegeven per land verschillend. Hierin is te herleiden dat de Nederlandse registratie zeer streng is ten opzichte van andere landen, zie afbeelding 12. Een vrijstelling is een korte periode (120 dagen) een bepaald middel toelaten omdat er geen alternatieven beschikbaar zijn

Afbeelding 11: vrijstellingen per Land in jaartallen 2020 t/m 2024

Gebruiksetiket middelen:

Bij het toepassen moet men zich houden aan het voorgeschreven etiket. Waarin staat:

- welk gewas
- welke dosering
- hoeveelheid toepassingen
- welke techniek
- eventuele andere beperkingen (grondwaterbeschermingsgebied, resistentiemanagement,

Hieronder een voorbeeld van een gebruiksetiket voor een middel.

Actueel WG van het middel Stomp SC, 13561 N

20 november 2024

Wettelijk Gebruiksvoorschrift

W.3

Het middel is uitsluitend toegelaten onkruidbestrijdingsmiddel voor het professionele gebruik door middel van een voor opkomst en/of na-opkomst behandeling in de volgende toepassingsgebieden (volgens Definitielijst toepassingsgebieden versie 2.2 Ctgb juni 2019) onder de hierna vermelde toepassingsvoorwaarden

Toepassingsvoorwaarden:

Toepassingsgebied	Type toepassing	Werkzaamheid getoetst op	Dosering* middel per toepassing	Maximaal aantal toepassingen per teeltcyclus	Maximaal aantal liter middel per ha per teeltcyclus	Minimum interval tussen toepassingen in dagen
Wintergraan	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	2,75 l/ha	1	2,75 l/ha	-
	Na opkomst	Eenjarige onkruiden	2,75 l/ha	1		
Zomergraan	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	3,0 l/ha	1	3,0 l/ha	-
	Peulvruchten m.u.v. sojaboon	Eenjarige onkruiden	2,5-3,0 l/ha ⁴⁾	1		
Teunisbloem	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	2,5-3,0 l/ha ⁴⁾	1	3,0 l/ha	-
Veldboon (voedergewas)	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	2,5-3,0 l/ha ⁴⁾	1	3,0 l/ha	-
Wortelen (onbedekte teelt)	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	2,0 l/ha	1	2,0 l/ha	-
Uien ²⁾ (onbedekte teelt)	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	2,5-3 l/ha ⁴⁾	1	3,0 l/ha	-
	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	0,75- 1,0 l/ha ³⁾	2		7
	Na opkomst	Eenjarige onkruiden	1,25-2,5 l/ha	2		7
	Na opkomst	Eenjarige onkruiden	0,5 l/ha ³⁾	3		7
Sjalotten (onbedekte teelt)	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	2,5-3 l/ha ⁴⁾	1	3,0 l/ha	-
	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	0,75-1,0 l/ha ⁴⁾	2		7
	Na opkomst	Eenjarige onkruiden	1,25-2,5 l/ha ⁴⁾	2		7
	Na opkomst	Eenjarige onkruiden	0,5 l/ha ³⁾	3		7
Prei	Voor opkomst	Eenjarige onkruiden	2,0 l/ha	1	2,0 l/ha	-

Overige toepassingsvoorwaarden

In de teelt van boerenkool het middel toepassen in 500 liter water per ha.

Om het grondwater te beschermen mag dit middel niet worden gebruikt in grondwaterbeschermingsgebieden.

Om in het water levende organismen en niet tot de doelsoorten behorende planten te beschermen, is toepassing in de teelt van wintergraan, zomergraan, peulvruchten (m.u.v. sojaboon), teunisbloem, veldboon, wortelen, uien, sjalotten, prei, bieslook, bloembollen en bloemknollen, lupine, raketblad, cichorei, meekrap, boerenkool, pastinaak, knolselderij, schorseneer, bosuien, knoflook, aspergeplantgoed, bleekselderij, rabarber, knolvenkel, aromatische kruidgewassen, medicinale kruidgewassen, medicinale wortelgewassen, Aconitum, Astilbe, Hosta en pioenroos in percelen die grenzen aan oppervlaktewater uitsluitend toegestaan indien op het gehele perceel gebruik wordt gemaakt van een techniek uit tenminste de klasse DRT95 in combinatie met een teeltvrije zone van tenminste 150 centimeter gemeten vanaf het midden van de laatste gewasrij of de laatste plant in de rij tot aan de insteek van de sloot/perceelgrens, waarbij voor de teelt van cichorei, uien, sjalotten, raketblad, meekrap, asperge en knoflook geldt dat maximaal 1 toepassing per 12 maanden is toegestaan.

Om niet tot de doelsoorten behorende planten te beschermen, is toepassing in de teelt van wintergraan, zomergraan, peulvruchten (m.u.v. sojaboon), teunisbloem, veldboon, wortelen, uien, sjalotten, prei, bieslook, bloembollen en bloemknollen, lupine, raketblad, cichorei, meekrap, boerenkool, pastinaak, knolselderij, schorseneer, bosuien, knoflook, aspergeplantgoed, bleekselderij, rabarber, knolvenkel, aromatische kruidgewassen, medicinale kruidgewassen, medicinale wortelgewassen, Aconitum, Astilbe, Hosta en pioenroos in percelen die niet grenzen aan oppervlaktewater uitsluitend toegestaan indien op het gehele perceel gebruik wordt gemaakt van:

- Een techniek uit tenminste de klasse DRT95 in combinatie met een teeltvrije zone van tenminste 150 centimeter gemeten vanaf het midden van de laatste gewasrij of de laatste plant in de rij tot aan de perceelgrens; of
- Een techniek uit tenminste de klasse DRT97,5.

Gewasveiligheid

Let op: Om schade aan gewassen te voorkomen mag het middel niet in aanraking komen met zaden. Er moet voldoende diep gezaaid worden, waarbij de zaden goed bedekt moeten zijn met grond. Het gebruik van het middel op gronden met meer dan 35% afslibbaar wordt daarom afgeraden.

Let op: Na de toepassing van het middel kunnen er geen grassen als ondervrucht worden gezaaid.

Let op: Voor de teelt van prei en zilverui kan onder bepaalde omstandigheden, met name in geval van trage ontwikkeling, enige geelverkleuring of groeivertraging van het gewas optreden. Dit leidt over het algemeen niet tot opbrengsterving.

Mislukken teelt

Let op: Bij het mislukken van een teelt wordt afgeraden in hetzelfde jaar, afhankelijk van de dosering, zaaidiepte en periode tussen toepassing van het middel en zaai van het vervanggewas, bieten, uien en grassen als vervanggewas te zaaien.

Resistentiemanagement

Let op: Dit middel bevat de werkzame stof pendimethalin. Pendimethalin behoort tot de Dinitroanilines. De HRAC code is 3. Bij dit product bestaat er kans op resistentieontwikkeling. Volg de aanbevelingen van de toelatingshouder op.

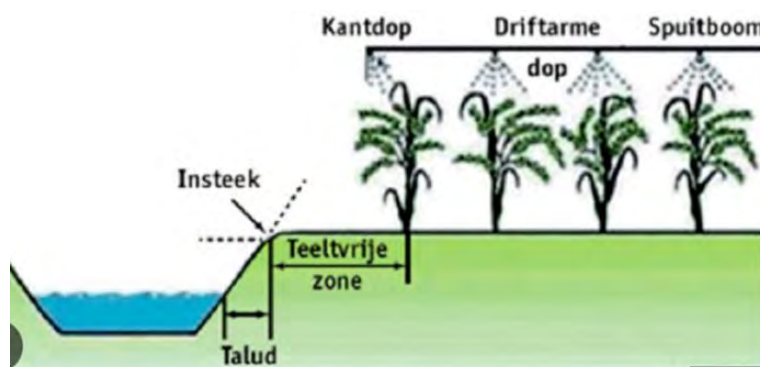
Afbeelding 12: voorbeeld van een gebruiksetiket

7. Waarom gewasbescherming

1. Verhogen van de opbrengst van het gewas: wanneer een schimmel of een insect zich in een gewas vestigt, kan dit de opbrengst van het gewas verminderen doordat de planten worden aangevreten, bladeren afsterven door schimmels of het product geïnfecteerd wordt en gaat rotten na de oogst, bijvoorbeeld bij uien of aardappels.
2. Onkruid wordt bestreden omdat het onkruid concurreert met het gewas en het gewas daardoor minder voedingsstoffen tot zijn beschikking heeft. Ook geeft onkruid vervuiling van het product bij de oogst.
3. Voorkómen van de aanwezigheid van giftige stoffen in het gewas: een aantal schimmels produceren stoffen die giftig zijn voor mens en dier(**mycotoxinen**). Bestrijding is dan noodzakelijk om te voorkomen dat er zoveel schimmels in het gewas zitten dat het eindproduct giftig is.
4. Borgen van een goede kwaliteit van het product met het oog op verwerking in de voedselketen en uiteindelijke consumptie door de consument. Een goede kwaliteit draagt bij aan het voorkomen van verspilling.
5. Voorkomen van ontwikkelingen van nieuwe (sterkere) stammen
6. Bestrijding = Wettelijke plicht bij quarantaine ziekten of exoten

Toepassen gewasbescherming wetgeving verplicht

- Gewasbeschermingsplan ; begin van het seizoen een inventarisatieplan maken waar in staat welke toepassingen er in het seizoen kunnen worden gemaakt.
- Drift reduceren technieken gebruiken
- Gebruik drift reducerende doppen
- Kantdop | Vanaf 1 januari 2024 moet u de kantdop langs alle perceelsranden gebruiken, dus ook als een zijde van uw landbouwperceel niet aan een sloot, tocht of vaart grenst.(ook langs bufferstroken)
- Windsnelheid | mag gewasbeschermingsmiddelen spuiten tot een windsnelheid van 5 m/s. Dit komt overeen met windkracht 3.
- Wettelijk gebruik | Gebruik altijd volgens toegestaan etiket / middel etiketten
- Smitkeuring | SKL om de 3 jaar moet de machine waarmee gewasbescherming wordt toegepast worden gekeurd
- Licentie verplicht | een toepasser van gewasbescherming MOET in bezit zijn van een geldige licentie. Hiervoor moet er doorlopend verleningscursussen worden gevolgd.
- Closed transfer systeem, zodat het vullen van de spuit gebeurt zonder in aanraking te komen met middel. (**verplicht vanaf 2026**), hiermee worden puntemissiebronnen beperkt
- Gewasbeschermingsopslag voldoen aan de eisen
- Gebruik van Persoonlijke beschermingsmiddelen
- STORL – inzameling (**sinds 2024**), hierdoor is het eenvoudiger en kosteloos voor telers om de cans af te voeren waar middel in opgeslagen zat. Hierdoor worden puntemissiebronnen beperkt.

Afbeelding 13: slootkanten en teeltvrije zones

8. Waarom gewasrotatie

Lelies maar eigenlijk alle gewassen worden verbouwd in rotatie. Dat wil zeggen dat niet elk perceel elk jaar voor hetzelfde gewas wordt gebruikt. Brede gewasrotatie verbetert de bodem en dringt het gebruik van gewasbescherming en (kunst)mest terug. Een brede gewasrotatie (van minstens 4-6 jaar) kan veel voordelen opleveren. Zo kunnen ziektes en plagen voorkomen worden, blijft de bodem gezonder en wordt de biodiversiteit uitgebreid. Een goede combinatie van gewassen kan bovendien leiden tot betere opname-efficiëntie van nutriënten. Brede gewasrotatie kan toegepast worden in zowel de melkveehouderij (voor verbouwen van voedergewassen) als in de akkerbouw. Naast het verbeteren van de grond, helpt een brede gewasrotatie ook in het voorkomen van gewas-specifieke ziektes en plagen (zoals phytophthora in aardappelen). Doordat het zo'n 6 jaar duurt voordat eenzelfde gewas op dezelfde akker staat, zijn gewas-specifieke bacteriën of schimmels niet in staat te overleven. Er zijn hierdoor dus minder gewasbeschermingsmiddelen nodig en de oogst is over het algemeen hoger.

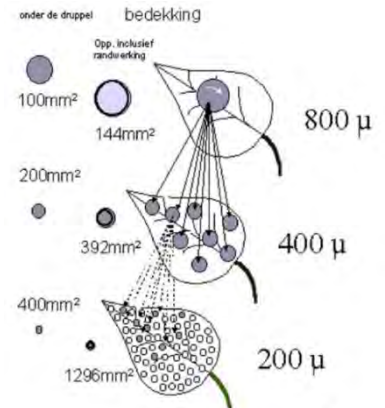
9. DRD-klasse (drift reducerende doppen)

Water en druk vormt druppels. Een nozzel heeft altijd een eigen spuitkegel, zie afbeelding. **Drift/verwaaiing zijn hier de druppels die kleiner zijn dan 100µm (µ),**

Rechter plaatje zie je de verschuiving van de grafiek naar rechts, minder kleine druppels dus hoe hoger de DRD! Dat is dus het effect van het gebruik van Drift reducerende doppen, veel minder drift.

Druppelgrootte van 2500 µm is maximaal, druppels groter dan dit zijn "te groot" en vallen van het blad. Dus voor een goede werking is dit altijd keuzes maken (zie afbeelding). Het blijft de uitdaging, de beste werking met de beste bedekking maar hiervoor zijn eigenlijk kleinere druppels nodig. (hierdoor meer drift) Grotere druppels geeft minder drift, maar de bedekkingsgraad neemt dan ook af.

Dus het gebruik van Drift Reducerende Doppen zorgt voor minder drift/verwaaiing van de spuitvloeistof. Op dit moment is gebruik van 75% verplicht, in 2030 gaat dit hoogstwaarschijnlijk naar 95%. Verwijzing : volledige [DRD lijst](#),

ISO kleur-code	Driftreducerende spuitdop	DRD-klasse bij maximale spuitdruk (bar)				Vervaldatum
		DRD50	DRD75	DRD90	DRD95	
	TeeJet AIC 110-05VP	5,0	3,0	2,5		31-12-2029
	TeeJet AITTJ60-11003VP	5,0	2,5			31-12-2026

Afbeelding 14: DRD-lijst en druppelgrootte.

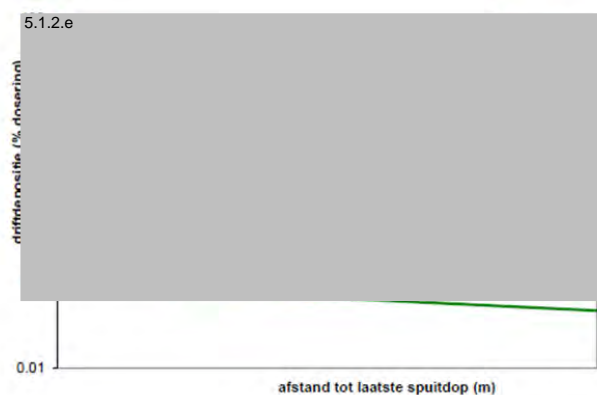
10. DRT klasse (drift reducerende technieken)

DRT staat voor **D**rift **R**educerende **T**echniek en is een extra techniek op de spuit wat zorgt voor reductie van drift. Hiervoor zijn lijsten opgesteld die beschrijft welke toepassingstechniek valt in welke klasse. Dit zijn aanvullende technieken als luchtondersteuning, sleepdoek, magnetisch. Kosten: opbouw op bestaande spuit minimaal 35.000 euro maar zal meest een aanschaf van nieuwe spuit betekenen.

Vanaf 2030 is DRT klasse 95% verplicht, dat betekent dat dan elke spuit uitgerust moet zijn met een aanvullende techniek, alleen met een setje doppen is 95% DRT niet haalbaar.

De afbeelding hiernaast geeft aan dat de drift is bij de verschillende klassen. Afhankelijk van de keuze van de spuittechniek uit een DRT klasse kan op 10 m van de gewasrand de driftdepositie meer dan 90% lager zijn. Uit Tabel 3 is ook duidelijk dat de driftreductie vanaf 20 m van de gewasrand voor de meeste drift reducerende technieken gelijk wordt. Het onderscheid in DRT klassen zit vooral in de eerste 20 vanaf de gewasrand.

Artikel over drift: <https://edepot.wur.nl/469110>

Afbeelding 15: driftdepositie met verschillende drift reductie technieken.

Hieronder een tabel met het effect van de verschillende DRT klassen gebruik. Je ziet dat het een enorm verschil maakt in hoeveelheid werkzame stof die verwaaid, maar ook dat de schaal logaritmisch is, en nooit nul wordt zolang iets wordt toegepast. Verwijzing naar [DRT lijst](#), deze lijst geeft alle mogelijke technieken weer, welke binnen een bepaalde klasse vallen.

Driftreducerende spuittechniek	Driftreducerende Techniek-klassen (DRT-klassen)					Drukregistratievoorziening	Nr. informatieblad
	75%	90%	95%	97,5%	99%		
Veldspuit met sleepdoekstelsysteem + spuitdoppen ten minste DRD 50% + bijbehorende kantdop ten minste DRD 50% + sleepdoek afsteunen op gewas en kale grond in combinatie met spuitdophoogte maximaal 20 cm + spuitdopafstand maximaal 33 cm						Nee	
Veldspuit met sleepdoekstelsysteem met injectietechniek voor dosering 0,5% Squall + spuitdoppen ten minste druppelgrootte F + kantdop ten minste druppelgrootte F + sleepdoek afsteunen op gewas en kale grond in combinatie met spuitdophoogte maximaal 20 cm + spuitdopafstand maximaal 33 cm						Nee	15 + 4
Veldspuit met Wingsprayer Single + spuitdoppen ten minste druppelgrootte F + kantdop ten minste druppelgrootte F + Wings afsteunen op gewas en kale grond in combinatie met spuitdophoogte maximaal 20 cm + spuitdopafstand maximaal 33 cm						Nee	

Afbeelding 16: voorbeeld DRTlijst

Tabel 5

Afstanden (m) om tot een bepaald driftpercentage voor drift depositie op de grond (m) en in de lucht over de luchtlag 0-3 m hoog te komen voor bespuitingen van een veldgewas met een standaard veldspuit en 50%-95% driftreducerende spuittechnieken (DRT50-DRT95)

% drift	Drift depositie op grond					Drift in de lucht 0-3 m hoog				
	standaard	DRT50	DRT75	DRT90	DRT95	standaard	DRT50	DRT75	DRT90	DRT95
1%	6,5	3,3	1,8	1,6	1,5	56	22	17	<5	<5
0,5%	11,3	7,6	3,9	2,0	1,7	>75	36	31	<5	<5
0,1%	22,6	17,9	17,3	12,4	2,6	>150	69	63	31	14

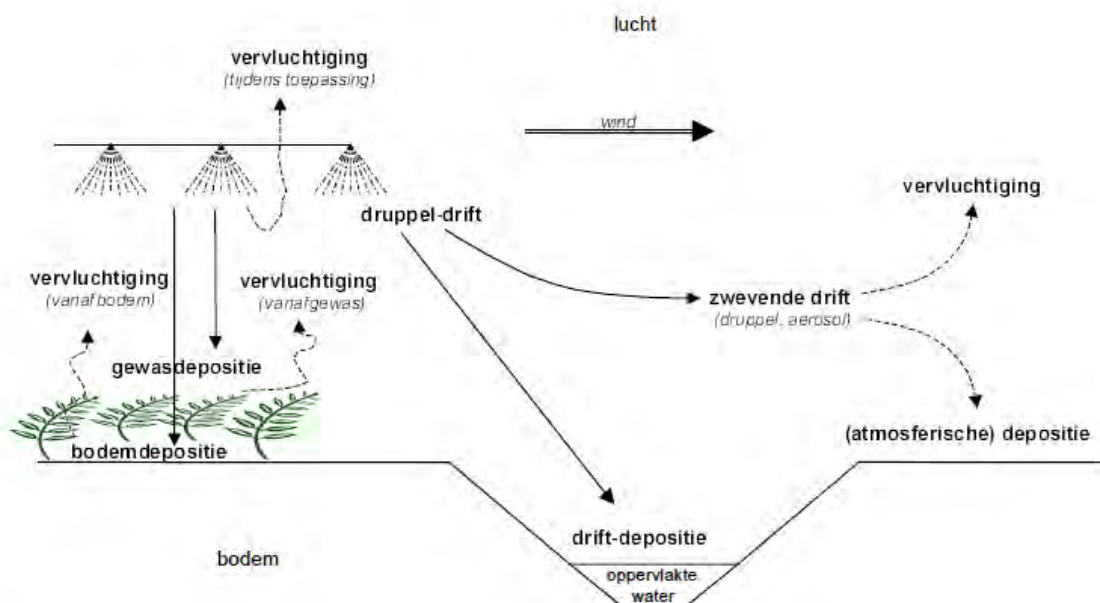
Afbeelding 17: tabel over %drift gemeten op een bepaalde afstand. De klasse 90 en 95 laten zien dat de drift aanzienlijk is verminderd.

Emissie routes gewasbescherming:

Afbeelding 18 geeft een overzicht van de verschillende emissie routes voor gewasbescherming. De driftsituatie is afhankelijk van veel onderlinge afhankelijke parameters:

- o gewas;
- o teeltvrije zone;
- o techniekcombinatie;
- o spuittechniek;
- o dooptype (standaard of driftarm);
- o aanwezigheid van windsingel, vanggewas of emissiescherm;
- o stofgroep (herbicide, fungicide, etc.);
- o seizoen (blad of geen blad).
- o weersomstandigheden

Atmosferische depositie is binnen deze evaluatie niet beschouwd als een directe emissieroute. Er dient immers eerst emissie naar de lucht op te treden voordat een middel weer vanuit het compartiment lucht kan emitteren naar het aardoppervlak. Omdat het belang van atmosferische depositie de laatste jaren steeds ter discussie is staat is desalniettemin een indicatieve schatting gegeven van de grootte van de atmosferische depositie.

Figuur 2.7 Stof- en emissiestromen tijdens en na toepassing

Afbeelding 18: emissie routes

11. Integrated Crop Management | Geïntegreerd telen

Bron: Geïntegreerde bestrijding van ziekten en plagen (Integrated Crop Management - ICM) - WUR

Ook wel IPM/IFM genoemd (Integrated Pest management (ziekte) of integrated Farm management (bedrijfsniveau). Integrated Crop Management (ICM) is de aanpak in de landbouw waarbij geprobeerd wordt om gewasbeschermingsmiddelen zo min mogelijk te gebruiken. En is eigenlijk de nieuwe standaard geworden. Het doel is om met gebruik van duurzame methoden gezonde gewassen te telen en daarbij een rendabel bedrijf te runnen. Bij ICM wordt gekeken naar verschillende factoren die bijdragen aan een gezond gewas:

- **Gewasdiversiteit:** Het telen van verschillende soorten gewassen in een specifieke volgorde en ruimtelijke indeling helpt om de impact van ziekten, plagen en onkruiden te verminderen.
- **Ras en teeltwijze:** De keuze voor het juiste ras en de manier van telen hebben invloed op de gezondheid van het gewas en het verminderen van onkruiden. Veredeling speelt hier een rol in, bv aardappellrassen met phytophthora resistentie, of zouttolerant zijn.
- **Bodem, water en bemesting:** Een goede verzorging van de bodem en het juiste gebruik van water en mest zorgen voor sterke gewassen.
- **Gerichte bestrijding:** Als er ziekten, plagen of onkruiden optreden, worden deze doelgericht bestreden, zoveel mogelijk alleen daar waar ze optreden en op het beste moment, met minimale inzet van gewasbeschermingsmiddelen.
- **Monitoring en evaluatie:** Door te meten wordt het effect van keuzes duidelijk en kan worden bijgestuurd.

Afbeelding 19: Integrated Crop management

12. Innovatie : Plaatsspecifiek toepassen (spotsprayer)

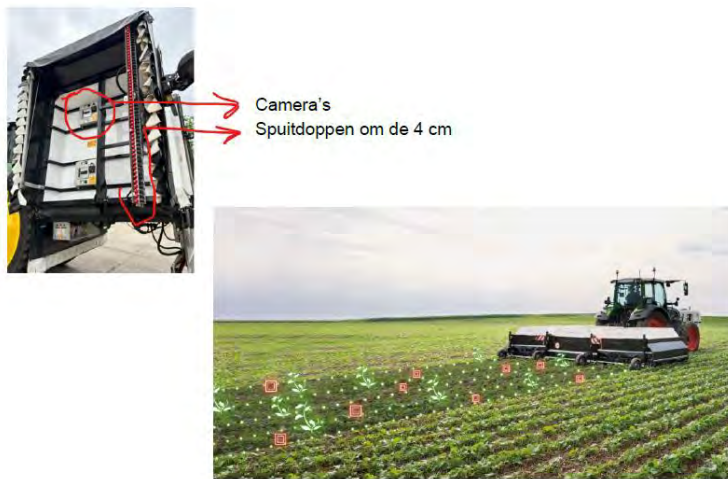
Verschillende producenten hebben verschillende machines op de markt gebracht welke plaatsspecifiek de gewasbeschermingsmiddelen (denk aan Eco-robotic/Rumex) aanbrenge(n). (eco-robotic in 2023 demo machines en inmiddels lopen er ruim 30 stuks in Drenthe!). De openstellingen voor productieve investeringen op landbouwbedrijven van het POP3/POP3+ en het GLB-NSP hebben hier aan bij gedragen.

Werkwijze: Door AI(algoritmes) en camera techniek wordt vastgelegd waar onkruid groeit. De machine geeft dan alleen middel op de plek waar het onkruid staat. (ipv op het hele perceel). Hierdoor is het toegepaste oppervlakte enorm veel kleiner en reduceer je de hoeveelheid middel enorm. Om de 4 cm een spuitdop en daardoor zeer nauwkeurig.

Voordeel: 90% reductie in spuitvloei(st)of (dus ook minder werkzame stof) hierdoor kosten besparing in middelen

Nadeel : Machines minder breed, hierdoor arbeidsintensief

Kostenindicatie : vanaf 120.000/240.000 euro + jaarlijks abonnementkosten

Afbeelding 20: ecorobotic

Filmpjes ter info: <https://www.youtube.com/watch?v=rpbVmE2RDLw> | https://www.youtube.com/watch?v=2m_NSiLw2zA

Andere technieken : <https://www.proeftuinprecisielandbouw.nl/>

- Onkruid wieden met lasertechnieken met AI en camera gestuurde lasers onkruiden weg branden
- Camera gestuurd schoffelen met AI en camera schoffelen tussen de gewassen
- Autonome machines robot machines die zelf op het veld rijden, waar geen chauffeur meer nodig is.
- Drone toepassingen
- Drones gebruiken om op specifieke plaatsen gewasbescherming toe te passen.

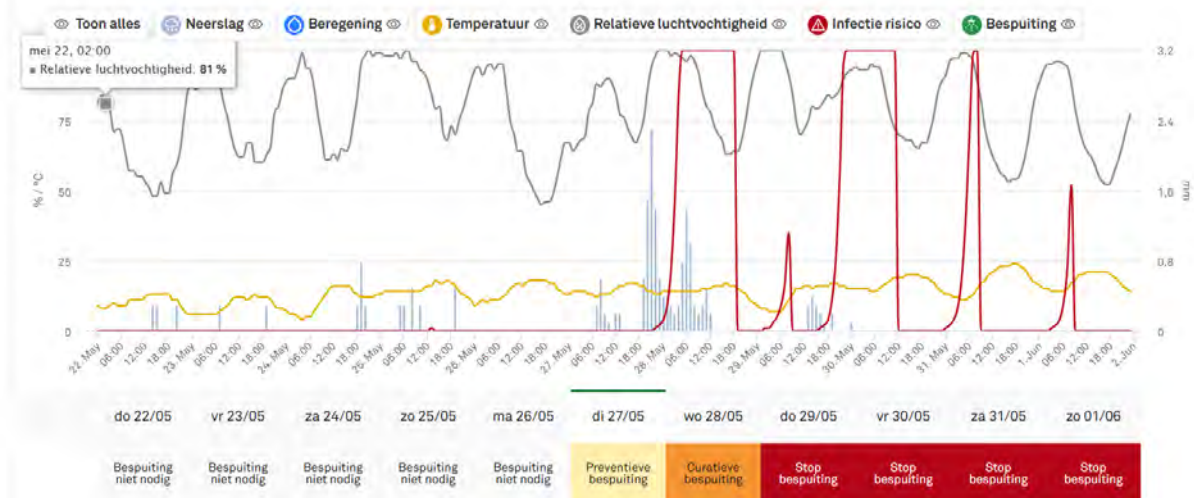
Monitoring | BOSysteem | Beslissing ondersteund systeem

Een BOS systeem wordt gebruikt door de telers om het juiste moment van een toepassing gewasbescherming te bepalen, zo ontstaat het beste effect. Weersomstandigheden en ontwikkeling van de plaag ziekte wordt hier in kaart gebracht. De voorspelmodule bepaalt dan het juiste moment.

Voordeel interval tussen twee toepassingen kan nu iets variëren, bespaart soms een bespuiting, het effect van de bespuiting is optimaal.

Nadeel : praktisch plannen is lastiger

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=CTYp8KUmqik>

Afbeelding 21: Beslissend ondersteunend systeem om te bepalen wat het juiste moment is om een bespuiting tegen phytophthora uit te voeren.

Alternatieve middelen (enkele voorbeelden)

Knoflookextract tegen

Toegepast om schadelijke bodemleven te voorkomen

Teelt tagetes

Om schadelijke organismen in de bodem (aaltjes) te bestrijden, kan er worden gekozen voor de teelt van Tagetes (afrikaantjes) in het najaar. Deze wortels zorgen ervoor dat de aaltjes sterven, hierdoor heb je het jaar erop betere opbrengsten en gezondere gewassen. Een investering in het bouwplan dus. Hierbij is het zeer belangrijk dat het onkruidvrij groeit, zodat de aaltjes geen ander voedsel krijgen aangeboden onder de grond.

Afbeelding 21: veld met Tagetes

13. Dosis bepaald de giftigheid

“Alles is gif en niets is gif, de dosis bepaalt hoe giftig een stof is.” Dit citaat wordt toegeschreven aan Paracelsus, de naam waaronder de Zwitser Theophrastus von Hohenheim (1493 tot 1541) bekend is geworden.

Hieronder 2 tabellen met de toxiciteit van bepaalde stoffen. Bijvoorbeeld **mycotoxinen** zijn enorm giftig. (dit wordt geproduceerd door schimmelziekten in gewassen, en wordt dus voorkomen met gewasbescherming) Ook natuurlijke producten als cafeïne en vanille, paracetamol staan hoog op de lijst. DDT staat ook in de tabel, dit is een werkzame stof die in Nederland verboden is sinds 1973 ivm de hoge toxiciteit.

Acute toxicity				Chronic toxicity			
Life-threatening one-time doses				Acceptable daily intakes of minimal concern			
SUBSTANCE	FOUND IN	Lethal dose (LD50 mg/kg)	CATEGORY	SUBSTANCE	FOUND IN	Limit mg/kg	
Water	... Water	90000	Practically non-toxic	Water	You know this one	50000	
Sucrose	Table sugar	30000		Sucrose	Table sugar	800	
Monosodium glutamate	Flavor enhancer, soy, cheese	16000		Ethanol	Alcoholic beverages	170	
Ethanol	Alcoholic beverages	7000		Monosodium glutamate	Cheese, soy, flavor enhancer	120	
Glyphosate	Herbicide (RoundUp)	5600		Sodium chloride	Table salt	60	
Aluminum hydroxide	Antacid, vaccine adjuvant	>5000	Slightly toxic	Vanillin	Vanilla bean, vanilla sugar	10	
Fructose	Fruits, component of sucrose	4000		Eugenol	Clove oil, organic pesticide	1	
Spinosad	Organic insecticide	3700		Glyphosate	Herbicide (RoundUp)	0.5	
Sodium chloride	Table salt	3000		Copper sulfate	Organic fungicide	0.5	
Eugenol	Clove oil, organic pesticide	2700		Aluminum hydroxide	Antacid, vaccine adjuvant	0.14	
Paracetamol (acetaminophen)	Tylenol, Panadol	2400		Paracetamol	Tylenol, Panadol	0.093	
Vanillin	Vanilla bean, vanilla sugar	1600		Spinosad	Organic insecticide	0.024	
Hydrogen peroxide 70%	Bleach, disinfectant	1000		Hydrogen cyanide	Fruit pits, bitter cassava	0.012	
Theobromine	Chocolate, tea, guarana	950		DDT	Restricted insecticide	0.010	
Copper sulfate	Organic fungicide	300		Lead	Batteries, cables, paints	0.007	
Chlorpyrifos	Organophosphate insecticide	230	Moderately toxic	Caffeine	Coffee, tea, chocolate	0.003	
Caffeine	Natural pesticide, coffee plant	190		Vitamin D3	Supplements, fish	0.002	
Lead	Batteries, cables, paints	155*		Chlorpyrifos	Organophosphate pesticide	0.001	
DDT	Restricted insecticide	100		Nicotine	Natural pesticide, tobacco	0.0008	
Rotenone	Restricted organic pesticide	60		Rotenone	Restricted organic pesticide	0.0004	
Vitamin D3	Supplements, fish, mushrooms	37		Highly toxic	Mycotoxin T2	Fusarium, moldy grain	0.00002
Nicotine	Natural pesticide, tobacco	10					
Mycotoxin T2	Plant pathogen, moldy grain	5					
Aflatoxin	Soil fungus, moldy foods	5					
Hydrogen cyanide	Fruit pits, bitter cassava	4					
Botulinum toxin	Botox, Clostridium botulinum	0.001					

LD50: Generally rat oral. Botulinum: mouse and human, nicotine: human, cyanide: mouse.
 *Lead: no LD50, lowest human lethal dose included. Colours: EPA toxicity categories.

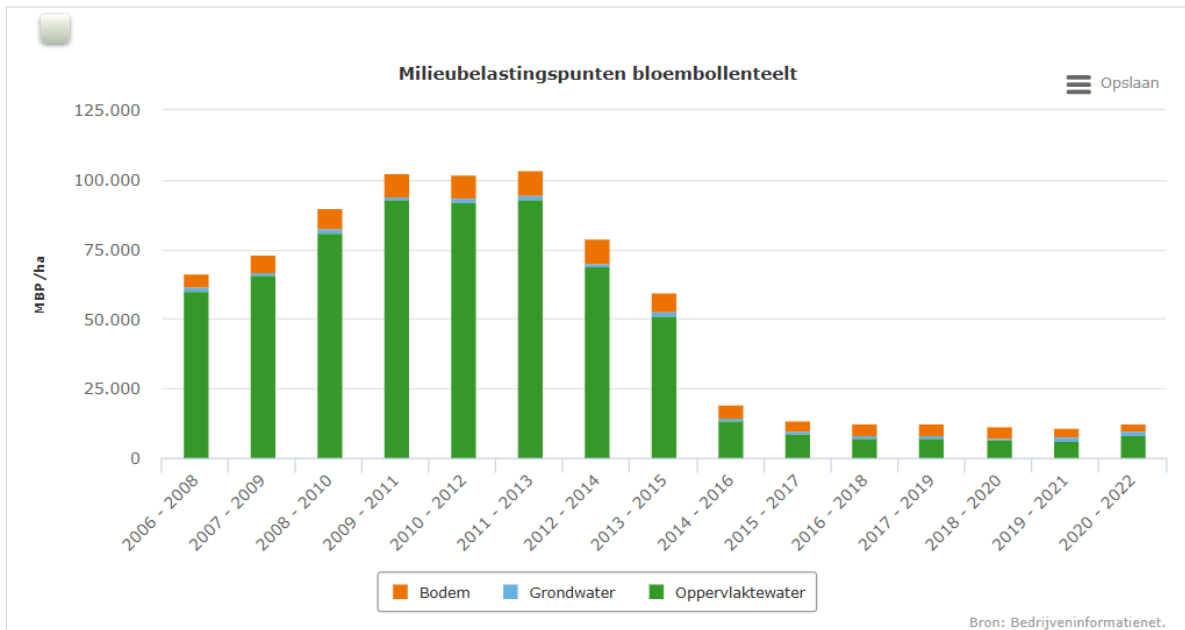
Limits: Reference Dose (RfD or ADI), Reference Intake (RI), Upper Limit (UL), or Tolerable Daily Intake (TDI). Colours for readability (no official categories exist for these limits).

Sources: EFSA, WHO, EPA, NIH, NHS

Afbeelding 22: toxiciteit van verschillende stoffen.

14.Referentie situatie

Vanuit HLB en ROL is er aan te tonen dat er vanaf 2004 al onderzoeken zijn met betrekking tot verduurzaming met van de teelt. Dit wijst uit dat er toen ook ongeveer **750 hectare** lelie teelt in Drenthe. Met volgens de spuitgegevens een milieubelasting van ruim **30.000** Milieubelasting punten. Nu wordt er in Drenthe **1500 hectare** met een milieubelasting variërend van **2.000-10.000 milieubelasting punten**. Dit laat zien dat er in de sector al veel is veranderd.

Afbeelding 23: [milieubelasting 3 jarig gemiddelde. Van 2006 t/m 2022](#)

15. Projecten/Programma's in Drenthe mbt lelieteelt (ism met provincie)

- Duurzame Bollenteelt programma (loopt af in 2025)
- Project Biologische teelt (SNN subsidie)
- Laserwieder gebruiken in de lelies
- De drentse lelie initiatief
- KPI Dashboard

16.M=W artikel meetpunten in N2000

De tabel hieronder, afbeelding 24, geeft aan welke stoffen er volgens het artikel gevonden zijn in het Holtingerveld op de verschillende monsternamen plekken. De gevonden dosering is een zeer lage concentratie. De tabel geeft aan of de middelen zijn toegestaan in de landbouw (zwart), de helft is niet toegestaan in de landbouw (rood). In het leggelerveld zijn nog 4 andere werkzame stoffen gevonden, deze werden niet gevonden in het Holtingerveld. De groen gearceerde middelen worden toegepast in o.a. bloembollen en hebben toelating voor veel andere gewassen.

Werkzame stof	Toepassing in teelt(en)
	Holtingerveld
6-benzyladenine	Appel/peer
Aclonifen (1995)	aardappel/wortel/erwt bv Gofor, challenge, novitron,
Anthachinon	Sinds 2008 niet meer toegelaten , (papier industrie)
Boscalid(2004)	Aardappel/kers/pruim/aardbei/tomaat/kool/ui/wortel/hop/bloembol bv signum, collis
Chloorprofam	Verboden in de landbouw sinds 2024 (tuberprop)
DEET	x Insectenbescherming voor de mens
Fenylfenol-2	x Biocide
Difenyl	x Biocide,
Difenylamine	sinds 2009 niet in landbouw toegestaan
Fluopyram(2013)	ui, bollen, granen ed bv luna, verango ed
Fthalimide	Geen toelatingen kalmeringsmiddel medicijn , softenon. wel afbraakproduct van folpet.=granen/bloembol) verboden vanaf 2026 of herregistratie
Haloxyfop	Grassenmiddel verboden sinds 2021
Heptenofos(1990)	Verboden sinds 2000
Pendimethalin (2023)	Herbicide (stomp, malibu ed) ui/graan/bloembol/veldboon/wortel/prei/bieslook
Prosulfocarb(1990)	herbicide toegestaan in oa ui/aardappel/wortel/prei/veldboon/bomen/graan/ bodemmiddel (boxer, arcade ed)
Tebuconazool(2011)	Fungicide (prosaro, luna, folicur) granen, ui, bollen ed, ook in leefruimtes daken ed
Terbutylazine(2007)	Herbicide (mais)
Prothioconazool-desthio(2007)	Fungicide ui/graan, aardappel, (propulse, variano, prosaro, elatus, ascra
	Aanvulling leggelerveld (andere werkzame stoffen)
Epoxiconazool	Verboden in landbouw 2020
Metoprotrothryn	Geen toelating in landbouw
Etofenprox	Kakkerlakken, bedwaants en kruipende insecten binnenshuis gebruik Niet toegelaten in nlandbouw (wel rijstteelt in japan)
Permethrin-Cis	Tegen houtworm verboden in landbouw sinds 2000
Permethrin trans	Tegen houtworm verboden in landbouw sinds 2000

Afbeelding 24: Middelen gevonden in N2000, groen heeft toelating in bloembollen